

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Данилюк Наталія Михайлівна

УДК 351:340

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх

Публічне управління та адміністрування

281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ Н.М. Данилюк

Науковий керівник Красій Марія Омелянівна, к.ю.н., доцент

Допущено до захисту
В.о.завідувача кафедри,
д.держ.упр., професор

_____ І.П. Лопушинський

Рецензент
доцент кафедри ПУА,
к.філос.н.

_____ Б.Л. Гривнак

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ - 2023

АНОТАЦІЯ

Данилюк Н. М. Правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

Робота присвячена комплексному і системному аналізу правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Розглянуто наукову основу формування уявлення про профілактику правопорушень серед неповнолітніх та сформовано відповідні теоретико-методологічні підходи до дослідження питання правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Розкрито поняття і зміст профілактики правопорушень як складової системи протидії злочинності, з'ясовано умови та чинники протиправної поведінки неповнолітніх і визначено шляхи їх подолання. Здійснено аналіз сучасного стану розвитку правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Визначено суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та встановлено їх місце в системі забезпечення прав дитини.

Сформульовано пропозиції, спрямовані на удосконалення правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в контексті сучасних соціальних змін.

Ключові слова: неповнолітні, діти, підлітки, профілактика, правопорушення, протиправна поведінка, правове регулювання, суб'єкти профілактики.

ANNOTATION

Danyliuk N.M. Legal regulation of crime prevention among minors. - Manuscript.

Master's thesis on specialty 281 "Public management and administration". - Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. - Ivano-Frankivsk, 2023.

The work is devoted to a complex and systematic analysis of the legal regulation of the prevention of delinquency among minors. The scientific basis of the formation of ideas about the prevention of delinquency among minors was considered, and the corresponding theoretical and methodological approaches to the study of the issue of legal regulation of the prevention of delinquency among minors were formed.

The concept and content of crime prevention as a component of the crime prevention system are revealed, the conditions and factors of illegal behavior of minors are clarified, and ways to overcome them are determined. An analysis of the current state of development of legal norms regulating the prevention of delinquency among minors was carried out.

Subjects of the prevention of delinquency among minors have been determined and their place in the system of ensuring children's rights has been established.

Proposals aimed at improving the legal regulation of the prevention of delinquency among minors in the context of modern social changes have been formulated.

Key words: minors, children, teenagers, prevention, crime, illegal behavior, legal regulation, subjects of prevention.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ	8
1.1 Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх	8
1.2 Стан розвитку правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх	15
РОЗДІЛ 2	
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ	26
2.1 Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень як основи протидії злочинності	26
2.4 Суб'єкти профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх місце в системі забезпечення прав дитини	33
РОЗДІЛ 3	
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ	40
3.1 Міжнародні стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх	40
3.2 Сучасна практика та стан запобігання правопорушенням неповнолітніх засобами пробації	48
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Нині доводиться констатувати збільшення негативних тенденцій в динаміці правопорушень серед осіб, які не досягли повноліття, що відбувається на тлі періодичних реорганізацій державних органів і установ, нормативно закріплені завдання яких стосуються соціальної реабілітації, профілактичної та виховної роботи щодо підлітків, які вчинили правопорушення. Державні структури, на які покладено обов'язки щодо охорони прав, навчання і виховання неповнолітніх осіб, досить із запізненням реагують на потреби дітей, які залишилися без піклування батьків, не приймають прогресивних заходів щодо влаштування дітей і підлітків, які в силу певних причин і обставин залишилися без сім'ї або покинули батьків, які негативно характеризуються та не займаються їхнім вихованням.

Надзвичайно негативним чинником, що значно мінімізує ефективність діяльності із запобігання бездоглядності і правопорушенням неповнолітніх, є відсутність достовірної інформації про точну чисельність неповнолітніх правопорушників, що не дає змоги вчасно вживати адекватних заходів попередження цих негативних явищ.

Водночас, на тлі трансформаційних процесів, які відбуваються в державі правове регулювання профілактики правопорушень неповнолітніх та діяльності суб'єктів, що її здійснюють, набуває особливого значення і стає одним з пріоритетних напрямів правової політики держави.

Питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх були предметом дослідження багатьох відомих науковців. Особливу увагу необхідно акцентувати на роботах В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, В. Білоуса, І. Бородіна, Н. Бортник, І. Голосніченка, М. Коваліва, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюка, Т. Кравцової, В. Курила, Н. Лесько, І. Личенко, П. Михайленка, В. Ортинського, О. Остапенка, В. Петкова, С. Петкова, О. Рябченко, О. Собакаря,

О. Тильчик, Н. Христинченко, В. Шамрая, В. Шкарупи, І. Шопіної, Х. Ярмакі та ін.

Мета та завдання дослідження. *Мета магістерської роботи* полягає у комплексному, системному аналізі правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- дослідити сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- з'ясувати стан розвитку правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- визначити поняття та розкрити зміст профілактики адміністративних правопорушень як основи протидії злочинності;
- визначити суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх місце в системі забезпечення прав дитини;
- окреслити міжнародні стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- охарактеризувати сучасну практику та стан запобігання правопорушенням неповнолітніх засобами пробації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, в яких формуються основи правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Предмет дослідження – правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано систему методів наукового пізнання. З-поміж них світоглядні (філософські), загальнонаукові методи, методи соціології, правознавства, а також спеціальні методологічні засади аналізу правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дослідженні запропоновано вирішення наукової проблеми з використанням сучасних методів наукового пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки

предмет дослідження аналізується через призму викликів, породжених становленням інформаційного суспільства, а також трансформацією усіх сфер українського суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для подальшої розробки проблематики правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Опис структури роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 67 сторінок, із них 55 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 67 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

1.1 Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх

Дослідження протиправної поведінки підлітків і дітей сьогодні є одним з головних викликів часу. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх залишається єдиним робочим механізмом зміни ситуації, але тільки в межах міжвідомчої взаємодії всіх суб'єктів. Основними причинами правопорушень дітей і підлітків, є неусвідомленість ними всієї серйозності виконуваних вчинків, неблагополучне оточення, бездоглядність і безпритульність.

Для того щоб розуміти, якою має бути спільна стратегія профілактики правопорушень слід розібратися в тому, які були умови їх виникнення. До таких умов можна віднести:

1. Негативний вплив оточення з боку, і дорослих, і однолітків (включає в себе проникнення в свідомість неповнолітнього шляхом ЗМІ, особистими побутовими контактами невірних стандартів поведінки (жорстокості, розбещеності тощо).

2. Агресія дітей, викликана негативним впливом сім'ї, істотні вади у вихованні дитини.

3. Відсутність організованої зайнятості дитини в позаурочний час¹.

В останні роки склалася стійка думка про те, що головною причиною протиправної поведінки і правопорушень неповнолітніх і їх стрімкого зростання є різке погіршення економічної ситуації і зростаюча напруженість в суспільстві. Звичайно, все це впливає і на протиправну поведінку, і на дорослу

¹ Кудрявцева О. М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2015_2_7.pdf

злочинність, проте стрімке зниження рівня життя позначається найсильніше на підлітків, бо у всі часи неповнолітні були і залишаються найбільш вразливою частиною суспільства. Уразливість полягає в тому, що відмінні особливості неповнолітніх (слабка психіка, не сформована до кінця система цінностей) роблять їх більш схильними до впливу чинників, яким дорослі люди протистоять набагато успішніше².

Не маючи можливості законним шляхом задовольняти свої потреби, багато підлітків починають «робити гроші» і добувати необхідні речі і продукти в міру своїх сил і можливостей, часто шляхом вчинення правопорушення. Неповнолітні активно беруть участь в рекеті, незаконному бізнесі і інших видах злочинної діяльності.

Вивчення адміністративної, слідчої та судової практики дозволяє говорити про незадовільний функціонуванні державної системи профілактики правопорушень неповнолітніх і виявити низку серйозних недоліків і прорахунків в діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх.

Звісно ж, що серйозно ускладнив ситуацію курс на згортання роботи поліції щодо попередження дитячої бездоглядності та злочинності, хоча кадровий і матеріально-технічний потенціал її спеціалізованих підрозділів є найвищим серед усіх установ профілактики. Сьогодні такі підрозділи на 90% завантажені іншою роботою (розгляд матеріалів, чергування, патрулювання і т.д.).

Різко збільшилася кількість підлітків у віці 14-15 років, які залишили по різних причин установи загальної та професійної освіти, які не почали працювати. Не випадково понад 40% підлітків з числа які вчинили злочини - це ті, які не були зайняті навчанням або працею.

В наростання хвилі дитячої бездоглядності вкрай негативну роль зіграли деякі положення закону України «Про освіту», які створили умови для чистки

² Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. К. : ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. 180 с

шкіл від так званих «важких» підлітків (цьому сприяло зняття позавідомчого державного контролю за відрахуванням учнів)³.

Багато шкіл виховну роботу з дітьми підмінили грубим адмініструванням, незаконним стягненням штрафів за найменші провини учнів. В основі профілактики і попередження протиправної поведінки неповнолітніх лежать основоположні принципи попередження правопорушень загалом. Водночас в профілактиці протиправної поведінки неповнолітніх є особливості, зумовлені їх відмінністю від осіб інших вікових категорій, а також специфікою скоєних ними правопорушень.

Жорстокість серед підлітків стала буденною справою для них самих. Сьогодні не тільки реальність, але і самі технічні можливості Інтернету підштовхують підлітків до демонстративного насильства. Підлітки все частіше знаходять сторінки Інтернету «за інтересами», що пропагують насильство, суїциди, вбивства рідних, жорстокість до тварин і т.д.⁴.

Підготовка і педагогів-психологів, і педагогів загалом повинна включати елементи програми, що враховують сьогоденні реальності і той важливий момент, що молодь нині все більше живе «онлайн». Технології змінили не тільки модель життя, але і модель мислення. Гейміфікація проникає в усі сфери життя, змінюючи психологію людини. Вона призвела до того, що кордони дорослішання молоді переносяться на більш пізній термін. Завдяки їй і кінець життя сприймається не тільки дітьми, а й якоюсь частиною молоді як щось абстрактне⁵.

Слід визнати, що не тільки методи роботи педагогів-психологів відстають від реалій та викликів часу, але і самі традиційні методи профілактики діти називають нудними, нецікавими, малоефективними і частіше проводяться для «галочки».

³ Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

⁴ Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Сер.: Філософія*. Х.: ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.

⁵ Кривачук Л. Ф. Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект): моногр.; Львів. держ. фін. акад. Львів: ЛДФА, 2009. 240 с

В якості альтернативи школярі пропонують проведення правових квестів, суть яких полягає у тому, щоб за допомогою психологів і правознавців навчити дітей робити правильний вибір в критичній ситуації.

Крім того, для батьків кожної конкретної дитини повинні бути надані рекомендації - пам'ятка з індикаторами зміни поведінки підлітків, на які слід звернути увагу і відповідно реагувати.

Проведений аналіз ситуації, причин і умов, що сприяли виникненню правопорушень, показав, що агресивний стиль поведінки підлітків є також наслідком деструктивності відносин в сім'ях.

Підлітки часто в силу зайнятості батьків, а частіше за все з причин сімейних конфліктів і асоціальної поведінки самих батьків проводять свій час наодинці. Безконтрольність поведінки підлітків породжує вседозволеність⁶.

Міністерством освіти України складені методичні рекомендації по роботі класних керівників, які повинні роз'яснювати батькам і дітям наслідки протиправних вчинків, через пам'ятки в щоденниках, інформаційні стенди в школах і т.д. Відзначаючи, що відповідальність за виховання дітей несуть батьки або законні представники.

Робота з сім'єю повинна бути індивідуальною, загальні батьківські збори в цьому напрямку діяльності вже малоефективні. Наше завдання переконати дітей і батьків в тому, що не може залишатися нормою агресія батьків як єдино правильний стиль поведінки, не повинна школа залишатися осторонь, бачачи байдуже ставлення батьків до дитини. Вказаний напрямок є одним з ключових в роботі нашого Міністерства⁷.

Говорячи про виклики часу, на які має відповісти освіта, в питаннях профілактики правопорушень дітей і підлітків можна назвати три основних напрямки роботи, поза якими сьогодні не може розвиватися жодна з освітніх систем. Нам необхідно відповідати на ці виклики в щоденній практиці

⁶ Крестовська Н. М. Дитинство як правова цінність. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. Вип. 40. С. 122–126.

⁷ Колодій А. М., Олійник А. Ю. *Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні*: підруч. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.

управління освітою при взаємодії всіх зацікавлених структур (міністерств, відомств, громадських та інших організацій). На ці виклики може відповісти тільки консолідоване професійне співтовариство, що розділяє і приймає нові форми роботи:

- рання психолого-педагогічна корекція агресивної поведінки дітей при взаємодії батьків і школи;
- індивідуальна робота з важкою сім'єю із залученням широкої громадськості (в тому числі і засобів масової інформації);
- збільшення числа послуг позашкільної освіти, в тому числі і в канікулярний час з урахуванням інтересів самих дітей⁸.

В сучасних умовах причинами соціального неблагополуччя неповнолітніх дітей є:

- низький рівень життя багатьох багатодітних сімей, погані житлові умови;
- ослаблення сімейних устоїв, втрата моральних цінностей, педагогічна неспроможність батьків і їх низький загальноосвітній рівень;
- недолік матеріальних, духовних, соціальних і професійних ресурсів для індивідуального (особистого) і соціального зростання;
- реальна загроза потрапляння, в зв'язку з перерахованими обставинами, в скрутну життєву ситуацію або навіть в злочинне середовище та інші негативні наслідки⁹.

Психіка неповнолітніх має вікові відмінності і головним чином впливає на становлення особистості, що іноді призводить їх до антигромадських вчинків, які мотивовані в результаті наступних дій:

- неправильного розуміння справжньої сутності і значення найважливіших моральних якостей (скромність, вірність, боягузтво, сміливість та ін.);

⁸ Жаровська І. М., Олійник П. Питання статусу «нетрадиційних» дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 6. № 22. С. 46–50.

⁹ Єсімов С., Ковалів М., Скриньковський Р., Сопільник Р. Гарантії прав людини та громадянина при забезпеченні інформаційної безпеки. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 5. S. 1008–1016.

- помилки в оцінках людей, переваги зовнішніми проявами людини без обліку його справжніх мотивів і цілей;
- прагнення до самовираження і самоствердження;
- неприйняття порад дорослих і методів виховного впливу;
- прагнення до лідерства;
- надмірна довірливість, наслідування;
- підвищеної фізичної активності, загостреного почуття до навколишньої дійсності, емоційної неврівноваженості та інших проявів цього вікового періоду.

В останні роки спостерігається розширення кола і кількості злочинів, які скоюють дівчатка-підлітки і дівчата. Водночас збільшується число дівчаток-підлітків і дівчат, що займаються проституцією, пияцтвом, веденням аморального способу життя, неминучим наслідком чого є злочинна поведінка¹⁰.

Чим вищий рівень освіти підлітка, тим рідше формуються у нього антигромадські погляди, звички і спостерігається їх злочинний прояв. Вивчення злочинів, скоєних підлітками, показує, що багато злочинів скоюються через солідарність з однолітками або навіть під тиском соціуму або дорослих злочинців. Багато злочинів технічно нездійсненні для одного неповнолітнього. Крім цього, діючи в групі, деякі неповнолітні стають зухвалими, сміливими, оскільки це схвалюється груповим авторитетом¹¹.

Багато підлітків, які вчинили злочини, не мали позитивних установок моральних начал. Особі неповнолітнього злочинця притаманні певні ознаки:

- відсутність інтересу до пізнавальної діяльності, що в загальному випадку може бути пов'язано з розумовою відсталістю; при цьому такі особи, як правило, добре орієнтовані на маніпуляцію з людьми і можуть з корисливою метою використовувати свої зовнішні дані з користю для себе;

¹⁰ Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 419 с.

¹¹ Гачак-Величко Л. А. Профілактика як засіб запобігання правопорушень серед неповнолітніх. Митна справа. 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 325–329.

- повна відсутність співчуття до слабкого, недолік емоційного співпереживання, байдужість до почуттів інших людей і нездатність встановлювати і підтримувати позитивні контакти і відносини;
- прагнення до вседозволеного способу життя;
- постійний стан порожнечі мислення і нудьга. На ці чинники найчастіше впливають алкоголь і вживання наркотиків;
- часта зміна настрою, схильність до дратівливості, реагування на конфліктні ситуації; індивідуальна і групова жорстокість;
- зневажливе ставлення до загальнолюдських цінностей, легке і швидке засвоєння навичок асоціальної поведінки;
- високий егоїзм з почуттям виправдання своєї негативного поведінки¹².

В існуючих умовах підвищення економічних перетворень, зміни духовних цінностей і моральних орієнтирів важливого значення набуває розробка і поліпшення ефективної сімейної політики. В останні роки в Україні в діяльності держави по відношенню до сім'ї розроблені певні позитивні умови. На основі положень Конституції України прийняті заходи щодо поліпшення законодавства в інтересах сім'ї, жінок і дітей. Ратифікована низка документів у цій сфері.

Проте, в сучасній Україні проблема підліткової злочинності знаходиться в процесі стрімкого розвитку. Потрапляючи під увагу правоохоронних органів, підліток сприймається представниками влади шаблонно, як вікова категорія осіб. Але не потрібно забувати про те, що кожна людина, незалежно від статі, віку та інших особливостей є особистістю. Тому, якщо малолітній порушник закону потрапив в поле зору працівників сфери кримінального правосуддя, до нього повинен бути особливий похід¹³.

Питання прогнозування підліткової злочинності виник не сьогодні і не вчора, і він тісно пов'язаний не тільки з суспільною свідомістю окремих

¹² Власюк В. Кількість скарг проти України до ЄСПЛ свідчить про неефективну роботу держорганів. URL: <https://unba.org.ua/news/5141-kil-kistskarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neepektivnu-robotu-derzhorganiv-vitalijvlasyuk.html>

¹³ Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 432

особистостей, а й з благополуччям держави. Але, якщо це питання виникає, значить, рівень правопорушень неповнолітніх досягає якоїсь певної межі, який починає турбувати суспільство і держава. В окремі періоди історії нашої країни рівень злочинності серед підлітків досягав саме таких меж, а іноді навіть і перевищував.

1.2 Стан розвитку правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх

Сьогодні для багатьох молодих людей кидається виклик традиційним моделям, що керують стосунками та переходами між сім'єю, школою та роботою. Суспільні відносини, що забезпечують безперебійний процес соціалізації, руйнуються; траєкторії життя стають все більш різноманітними і менш передбачуваними. Реструктуризація ринку праці, збільшення розриву у зрілості (період залежності молодих людей від сім'ї) і, можливо, обмежені можливості стати незалежною дорослою людиною - все це впливає на стосунки з сім'єю та друзями, можливості освіти і вибір, участь на ринку праці, дозвілля та спосіб життя. З цією ситуацією стикаються не лише розвинені країни; у країнах, що розвиваються, також виникає новий тиск на молодих людей, які зазнають переходу від дитинства до незалежності. Швидкий приріст населення, недоступність житла та допоміжних послуг, бідність, безробіття та неповна зайнятість серед молоді, падіння авторитету місцевих громад, перенаселення у бідних міських районах, розпад сім'ї та неефективні освітні системи - це деякі з тисків, що мають вплив на молодь¹⁴.

Протиправна поведінка серед молоді, коли вони ведуть переговори про перехід від дитинства до дорослого життя у все більш складному та заплутаному світі, - це питання, яке вперше розглядається у цій главі. Представлено деякі основні припущення, що стосуються правопорушень, після яких описуються різні чинники, що лежать в основі цього явища чи сприяють

¹⁴ Новак-Каляєва Л. М. Права людини в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. 396 с

цьому. Виділено деякі регіональні варіації. Детально розглядаються ефективні підходи та заходи щодо запобігання правопорушенням у сфері неповнолітніх, при цьому особлива увага приділяється розвитку освітніх програм, професійного розвитку та громадських програм, покращенню сімейних стосунків та батьківських навичок, а також ціні відновного правосуддя і для правопорушників, і для жертв¹⁵.

Сучасна молодь, незалежно від статі, соціального походження чи країни проживання, піддається індивідуальним ризикам, але також має нові індивідуальні можливості - деякі корисні, а інші потенційно шкідливі. Досить часто перевагою користуються нелегальні можливості, оскільки молоді люди вчиняють різні правопорушення, стають залежними від наркотиків та застосовують насильство проти своїх однолітків.

Більшість досліджень та програм, присвячених правопорушенням у сфері неповнолітніх, зосереджені на молоді як правопорушниках. Однак підлітки також стають жертвами правопорушень. Постійна загроза віктимізації має серйозний вплив на соціалізацію молодих чоловіків та на їхнє усвідомлення норм та цінностей широкого суспільства. Згідно з даними про злочини, зареєстровані поліцією, більше 80 відсотків усіх випадків насильства не повідомляються жертвами. Інформація про потерпілих дозволяє зробити висновки і про правопорушників. Результати досліджень самовідповіді показують, що переважна більшість тих, хто бере участь у насильстві проти молодих людей, мають приблизно той же вік та стать, що і їхні жертви; у більшості випадків правопорушниками є чоловіки, які діють у групах. Найбільш ймовірно, що жертвами насильства є люди у віці від 16 до 19 років, причому 91 з кожних 1000 у цій групі стають жертвами певної форми злочину. Опитування показали, що чоловіки частіше, ніж жінки, стають жертвами. У Сполучених Штатах 105 на кожну 1000 чоловіків стають жертвами злочинів проти 80 на 1000 жінок. Чоловіки в 2,5 рази частіше стають жертвами

¹⁵ Оніщенко Н., Сунегін С. Права дитини: піклування сім'ї, стурбованість суспільства, допомога держави, увага науковців. *Viche*. 2013. № 17. URL: <http://www.viche.info/journal/3840/>

жорстокого нападу. Літні люди страждають рідше; як згадувалося, правопорушення зазвичай здійснюють представники тих самих вікових груп, до яких належать жертви¹⁶.

Молоді люди, які ризикують стати правопорушниками, часто живуть у складних умовах. Діти, які з різних причин - у тому числі алкоголізму батьків, бідності, розпаду сім'ї, переповненості, жорстокого поводження вдома, зростаючої захворюваності на ВІЛ/СНІД або смерті батьків під час збройних конфліктів - діти-сироти або без супроводу прожиткового мінімуму, житла та інших предметів першої необхідності знаходяться під найбільшим ризиком потрапити у сферу правопорушень неповнолітніх. За оцінками, кількість дітей у особливо важких умовах зросла з 80 до 150 мільйонів між 1992 та 2000 роками¹⁷.

Проблема правопорушень серед неповнолітніх стає все більш складною та універсальною, а програми запобігання злочинності або не обладнані для вирішення сучасних реалій, або взагалі не існують. Багато країн, що розвиваються, мало чи нічого не робили для вирішення цих проблем, а міжнародних програм явно недостатньо. Розвинені країни займаються діяльністю, спрямованою на запобігання злочинності неповнолітніх, але загальний ефект цих програм досить слабкий, оскільки наявні механізми часто недостатні для вирішення існуючої ситуації.

Загалом, нинішні зусилля по боротьбі із правопорушеннями неповнолітніх характеризуються відсутністю систематичних дій та відсутністю цілеспрямованої та ефективної соціальної роботи і з правопорушниками, і з жертвами, реальними чи потенційними. Аналіз ускладнюється відсутністю міжнародних порівняльних даних¹⁸.

Неможливо розробити ефективні програми профілактики без розуміння причин залучення неповнолітніх до злочинної діяльності. У науковій та

¹⁶ Karen M. Hess. *Juvenile Justice*. Fifth Edition. Wadsworth, 2009. 462 p.

¹⁷ Братасюк В. М. Людина-особистість як суб'єкт права: методологічні засади дослідження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1(1). С. 64–70.

¹⁸ Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «правовий режим». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 196-201.

практичній літературі щодо злочинності та насильства серед неповнолітніх використовуються різні підходи для визначення та пояснення правопорушень молодих людей. Для криміналістів правопорушення серед неповнолітніх охоплює всі суспільні злочини, вчинені молодими людьми у віці від 12 до 20 років. Соціологи розглядають цю концепцію ширше, вважаючи, що вона охоплює безліч різних порушень правових та соціальних норм, від дрібних правопорушень до тяжких злочинів, вчинених неповнолітніми. Під категорію правопорушень серед неповнолітніх входять злочини статусу, названі так, оскільки вони тісно пов'язані з віковим статусом правопорушника; певна дія чи поведінка вважається порушенням закону лише в тому випадку, якщо вони вчинені неповнолітнім (наприклад, прогули та втеча). Намагаючись пояснити теоретичні основи правопорушень, соціологи пов'язують специфіку поведінки молоді з домом, сім'єю, оточенням, однолітками та багатьма іншими змінами, які разом чи окремо впливають на формування соціального середовища молоді.

Існуючі дані показують, що правопорушення та злочинність мають сильні гендерні асоціації. Поліцейські дані свідчать, що рівень правопорушень серед неповнолітніх чоловіків та молодих дорослих правопорушників більш ніж удвічі перевищує рівень злочинності серед молодих жінок, а рівень засудженості у шість-сім разів вищий. Кількість підозрюваних неповнолітніх чоловіків на кожні 100 000 представників визначеної вікової групи більше ніж у шість разів перевищує відповідну цифру для жінок; для осіб молодшої категорії співвідношення підозрюваних чоловіків і жінок є ще вищим - 12,5 до 1. Існує низка причин, чому більшість молодих чоловіків, ніж молодих жінок, причетні до насильницької чи злочинної поведінки. Різні обмежувальні та стимулюючі чинники спонукають жінок дотримуватися соціальних норм, які не поширюються на чоловіків, одним із прикладів є страх перед сексуальним насильством. Дівчата піддаються більш посиленому контролю сім'єю, ніж хлопчики. Культурні концепції такі, що суспільство загалом менш терпиме до девіантної поведінки серед молодих жінок, ніж серед молодих чоловіків. Крім того, агресія та насильство відіграють важливу роль у побудові чоловічності та

сексуальності у патріархальних суспільствах, основною метою яких є зміцнення та збереження статусу та авторитетного становища чоловіків. Сприйняття насильства чоловіками можна мінімізувати, пробачити, заперечити або виправдати. Чоловіки часто не вважають такі дії словесними або сексуальними образами насильницькою поведінкою¹⁹.

Інтенсивність та тяжкість правопорушень неповнолітніх, як правило, визначаються соціальними, економічними та культурними умовами, що склалися в країні. Існують дані про загальне зростання правопорушень серед неповнолітніх, що відбувається одночасно з економічним спадом, особливо в бідних районах великих міст. У багатьох випадках діти-вулиці згодом стають молодими правопорушниками, які вже стикалися з насильством у своєму найближчому соціальному оточенні як свідки чи жертви насильницьких дій. Освіта цієї групи, як правило, досить низька, базовий соціальний досвід, набутий у сім'ї, надто часто буває недостатнім, а соціально-економічне середовище визначається бідністю та недостатнім чи безробітним²⁰.

Причини та умови правопорушень у сфері неповнолітніх зазвичай виявляються на кожному рівні соціальної структури, включаючи суспільство загалом, соціальні інститути, соціальні групи та організації та міжособистісні відносини. Вибір неповнолітніми кар'єри правопорушників і, як наслідок, продовження правопорушень сприяють широкому спектру чинників, найважливіші з яких описані нижче²¹.

Правопорушення у сфері неповнолітніх обумовлена негативними наслідками соціального та економічного розвитку, зокрема економічними кризами, політичною нестабільністю та ослабленням основних інститутів (включаючи державу, системи державної освіти та державної допомоги та сім'ї). Соціально-економічна нестабільність часто пов'язана з тривалим

¹⁹ Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_u_2013_7_10.

²⁰ Красицкая Л. В. Классификация личных неимущественных прав ребенка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2010. № 929. Спецвип. С. 333–337.

²¹ Лобовікова О. О., Мельніков А. С. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету*. Серія соціологічна, 2011. Випуск 5. С. 146-152.

безробіттям та низькими доходами серед молоді, що може збільшити ймовірність їхньої причетності до протиправної діяльності²².

Дослідження показують, що діти, які отримують належний батьківський нагляд, рідше займаються злочинною діяльністю. Дисфункціональні сімейні умови, що характеризуються конфліктом, неадекватним батьківським контролем, слабкими внутрішніми зв'язками та інтеграцією та передчасною автономією, - тісно пов'язані з правопорушеннями неповнолітніх. Діти в неблагополучних сім'ях, які мають мало можливостей для законного працевлаштування та стикаються з підвищеним ризиком соціальної ізоляції, надмірно представлені серед правопорушників. Становище етнічних меншин та мігрантів, включаючи переміщених осіб та біженців у деяких частинах світу, особливо засмучує. Країни з перехідною економікою в цьому відношенні стикаються з особливими проблемами, а пов'язана з цим невпевненість і потрясіння сприяють збільшенню кількості дітей та неповнолітніх, яким нехтують їхні батьки та страждають від насильства у соціумі та насильства вдома²³.

Сім'я як соціальний інститут наразі зазнає суттєвих змін; його форма урізноманітнюється, наприклад, збільшенням неповних сімей та позашлюбних спілок. Відсутність батьків у багатьох сім'ях з низьким рівнем доходу може змусити хлопчиків шукати моделі чоловічості у групах однолітків. Ці групи багато в чому замінюють сім'ю, визначають чоловічі ролі та сприяють набуттю таких атрибутів, як жорстокість, сила, збудливість та тривога.

Все більше визнається важливість сімейного благополуччя. Успіх у школі багато в чому залежить від того, чи мають батьки можливості надати своїм дітям «початкові» можливості (включаючи ресурси для придбання книг та посібників та оплати навчання). Підлітки з малозабезпечених сімей часто відчують себе виключеними. Щоб підвищити самооцінку та покращити свій статус, вони можуть приєднатися до групи неповнолітніх злочинців. Ці групи

²² Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини». *Інформація і право*. 2011. № 2(2). С. 21-26.

²³ Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 268 с.

надають однакові можливості кожному, вигідно відрізняючись від школи та сім'ї, де повноваження займають дорослі²⁴.

Коли молоді люди піддаються впливу дорослих правопорушників, вони мають можливість вивчати злочинну поведінку, і можливість їх участі у злочинах серед дорослих стає більш реальною. «Криміналізація» сім'ї також впливає на вибір траєкторій правопорушень. Дослідження, проведене у в'язницях США, показує, що сім'ї, причетні до злочинної діяльності, схильні підштовхувати своїх молодших членів до порушення закону. Більше двох третин опитаних мали родичів, яких ув'язнили; для 25 % це був батько, а для ще 25 % - брат чи сестра.

Виявляючи причини протиправної поведінки, важливо визначити, які чинники сприяють виникненню ідентичності правопорушника, і чому деякі підлітки, які приймають образ правопорушника, не відкидають цей образ у процесі дорослішання. Ідентичність правопорушника є досить складною і насправді є накладанням кількох ідентичностей, пов'язаних із самою злочинністю та з етнічною, расовою, класовою та статевою ознакою людини. Делінквентна ідентичність завжди конструюється як альтернатива загальноприйнятій ідентичності широкого суспільства. Насильство та конфлікт є необхідними елементами у побудові групової та злочинної ідентичності. Основи групової ідентичності та діяльності встановлюються та зміцнюються шляхом підтримки конфліктних відносин з іншими неповнолітніми групами та суспільством загалом. Насильство виконує функцію інтеграції членів у групу, зміцнює їх почуття ідентичності і тим самим прискорює процес адаптації групи до місцевого середовища.

Іншими чинниками, які можуть послужити мотивацією для приєднання до банди, є можливості економічного та соціального просування. У багатьох соціокультурних контекстах делінквентний спосіб життя був певною мірою романтизований, і приєднання до банди є одним з небагатьох каналів соціальної мобільності, доступних для молоді з неблагополучним становищем.

²⁴ Повар О. В. Права дитини у філософській думці доби Ренесансу. *Митна справа*. 2013. № 6 (2.1). С. 3–9.

Згідно з однією думкою, молодіжні угруповання міст мають стабілізуючий вплив на громади, що характеризуються відсутністю економічних та соціальних можливостей²⁵.

Часто вдається знизити рівень правопорушень у сфері неповнолітніх шляхом зміни міського середовища, зміни фізичних особливостей за допомогою архітектурного та ландшафтного планування та надання можливості зацікавити молодь. Дослідження, проведене в одному з міст Сполучених Штатів, показало, що більшість видів діяльності неповнолітніх правопорушників були зосереджені навколо єдиного міського парку. Планування парку було перероблено, щоб створити ще багато альтернативних варіантів дозвілля та відпочинку для неповнолітніх та їх батьків. Також було збільшено кількість позитивних заходів удень у школах та парках. Усі ці заходи призвели до значного скорочення правопорушень неповнолітніх; у Сполучених Штатах правопорушень серед неповнолітніх, включаючи насильницькі злочини, досягають максимуму близько 15:00, як правило, відразу після виходу з школи.

Останнім часом більша увага приділяється ролі та відповідальності місцевих громад у боротьбі із правопорушеннями у сфері неповнолітніх. Існують програми, призначені для навчання груп та окремих представників місцевих громад, в яких злочинність неповнолітніх зростає, щоб неформально контролювати молодь та залучати молодь до конструктивної діяльності. Ідея про те, що молоді люди можуть і повинні працювати у партнерстві з дорослими для покращення умов у своїх громадах, набула популярності за останнє десятиліття. Молодих людей просять сісти в ради, подати ідеї та підтримати зусилля громади шляхом структурованого (іноді необхідного) волонтерства. Перспективним розвитком зусиль щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх є залучення громадських організацій та волонтерів (студентів та пенсіонерів разом із відомими та авторитетними діячами, такими як

²⁵ Бугайова Н. М. Ризики сучасних комп'ютерних технологій: ігрова залежність. Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Луганськ, 14-16 листопада 2006). Луганськ. С. 12-15.

спортсмени, політики та громадські діячі) до соціальної роботи з підлітками. Загалом, програми запобігання правопорушенням банди мають прагнути інтегрувати дітей та молодь у організовану групову діяльність. Цього можна досягти за допомогою агентств чи організацій соціального обслуговування, таких як YMCA, YWCA, дівчата-екскурсоводи та скаути, а також незалежних клубів хлопців та дівчат та громадських центрів; цією метою служить і рекреаційна діяльність місцевого самоврядування²⁶.

Як правило, система запобігання злочинам буде ефективною лише в тому випадку, якщо (1) чітко визначено зміст та межі заходів щодо запобігання та належним чином використані функціональні можливості всіх органів, що входять до цієї системи; (2) охоплюються всі предмети та цілі профілактичної роботи (включаючи самих підлітків та їх стосунки в різних сферах життя суспільства) та враховуються конкретні характеристики кожного з них; та (3) були розроблені механізми адміністрування, контролю та координації для цього виду профілактичної роботи²⁷.

Поточну ситуацію щодо правопорушень серед неповнолітніх можна охарактеризувати такими основними фактами та тенденціями:

- Помітно зросла кількість насильницьких та тяжких злочинів серед молоді.
- Зростає кількість злочинів, пов'язаних з наркотиками.
- Процес глобалізації та більша мобільність великих груп населення призвели до зростання правопорушень, пов'язаної з нетерпимістю до представників інших культур.
- Труднощі, з якими стикаються іммігранти та їхні нащадки в деяких країнах, іноді пов'язані з високим рівнем групової злочинності, що впливає з діяльності етнічних груп правопорушників.
- У багатьох випадках правопорушення неповнолітніх пов'язані з менш очевидними джерелами мотивації; різні дії можуть відображати, наприклад,

²⁶ Souter D. Human rights and the Internet: a review of perceptions in human rights organisations. Report to the Association for Progressive Communications (APC). June. 2012. 55 p.

²⁷ Гачак-Величко Л. А. Профілактична функція суду щодо неповнолітніх правопорушників. Європейські перспективи. 2020. № 2. С. 156–161.

стандарти окремих субкультур, вчень або традицій, що впливають з релігійного радикалізму, або примус до використання насильства як засобу формування гендерної ідентичності. Досить часто агресивна та протиправна поведінка позитивно зображається в засобах масової інформації, створюючи плутану картину прийнятних суспільних норм у деяких молодіжних субкультурах.

- Досить часто агресивна та злочинна поведінка позитивно зображається в засобах масової інформації, створюючи плутану картину прийнятних суспільних норм у деяких молодих субкультурах.

- Діти та підлітки, які перебувають у складних умовах, є готовими резервами для організованої злочинності, участі у збройних конфліктах, торгівлі людьми та наркотиками та сексуальної експлуатації.

- Розпад сімей, бідність та смерть батьків у збройних конфліктах або від ВІЛ/СНІДу призвели до вимушеної незалежності багатьох молодих людей у всьому світі²⁸.

З огляду на вищезазначене, правопорушення неповнолітніх охоплює безліч різних порушень правових та соціальних норм, починаючи від дрібних правопорушень і закінчуючи серйозними злочинами, вчиненими молодими людьми. Деякі види правопорушень серед неповнолітніх є частиною процесу дозрівання та зростання і спонтанно зникають, коли молоді люди переходять до дорослого життя. Багато дорослих соціально відповідальних людей підліткового віку чинили різні види дрібних правопорушень.

Однак досить часто ситуація стає набагато серйознішою. Бідність, соціальна ізоляція та безробіття часто спричиняють маргіналізацію, а молоді люди, які перебувають у маргінальному стані, більш схильні до розвитку та підтримки злочинної поведінки. Крім того, молоді люди частіше стають жертвами злочинів, скоєних неповнолітніми правопорушниками. Злочинність - це значною мірою групове явище; ним часто займаються певні субкультури молодих людей, які спільно прийняли певну ідентичність. Це також насамперед

²⁸ Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: моногр. 2-ге вид. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2011. 480 с.

чоловіче явище, причому рівень правопорушень серед неповнолітніх чоловіків та молодих правопорушників більш ніж удвічі перевищує цей показник серед жінок. Деякі протиправні дії пов'язані з нетерпимістю представників інших культур чи релігійних, расових чи етнічних груп²⁹.

Щоб політика правопорушень стала дійсно ефективною, пріоритет має бути наданий маргіналізованій, вразливій та знедоленій молоді в суспільстві, а питання, що стосуються молоді, що перебуває у суперечці із законом, мають бути центральним напрямком національної молодіжної політики. Адміністрація ювенальної юстиції має бути децентралізована, щоб заохотити місцеву владу брати активну участь у запобіганні молодіжним правопорушенням та реінтеграції молодих правопорушників у суспільство через проєкти підтримки з кінцевою метою сприяння відповідальному громадянству.

²⁹ Про Доктрину інформаційної безпеки України: Рішення РНБО України від 29 грудня 2016 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

РОЗДІЛ 2

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень як основи протидії злочинності

Неповнолітні є найважливішим сегментом не тільки в Україні, а й у світовому суспільстві. Вони вважаються лідерами завтрашнього дня, тому, важливо з ними поводитися добросовісно, відтак, навіть суспільство буде відчувати себе комфортно для покращення майбутнього покоління. Хоча якщо суспільство не в змозі задовольнити їх і надати їм таку турботу, іноді, коли вони відчують себе відокремленими, вони різко реагують на будь-яку асоціальну діяльність у тому сенсі, що вони виступають за власне право. Дійсно, недостатня кількість батьківської уваги, дефіцит базових потреб та будь-які інші соціальні почуття нещастя, тривоги та розчарування, які вони можуть відчутти у своєму ніжному віці, так сильно їх зворушують. Багато з них не можуть впоратися з ненормальною ситуацією. Вони реагують на соціальні аномалії способами, не затвердженими соціальними нормами та законом. Часом люди похилого віку, які мають великий досвід у скоєнні злочинів, вводять молодих людей в оману, формуючи їх у зграї, щоб здійснити злочин, якого вони хочуть, індивідуально або колективно.

Правопорушення неповнолітніх не можна розглядати, тримаючи її окремо від соціальної реальності. Соціальна сегрегація суспільством, збільшення злочинності серед неповнолітніх, поява субкультури неповнолітніх, свідчить про те, що профілактика правопорушень неповнолітніх є актуальним. Більше того, проблема злочинності серед неповнолітніх ускладнюється в наш час у контексті взаємодії з іншими країнами, а програми профілактики

неповнолітньої злочинності у сфері загальної злочинності або не обладнані для вирішення сучасних реалій, або взагалі не існують³⁰.

Злочинність серед неповнолітніх, відома як правопорушення неповнолітніх, або злочин молоді, яка бере участь у протиправній поведінці неповнолітніх, більшість правових систем передбачають особливі процедури поводження з неповнолітніми, такі як центри утримання неповнолітніх та суди. Неповнолітній правопорушник - це особа, яка зазвичай не досягла 18-річного віку і вчиняє діяння, яке в іншому випадку було б звинувачено як злочин, якби вони були повнолітніми. Залежно від виду та тяжкості вчиненого правопорушення, особи, які не досягли 18 років, можуть бути звинувачені та судитися як дорослі³¹.

Злочинність неповнолітніх, або правопорушення, можна розділити на три категорії:

- правопорушення, злочини, вчинені неповнолітніми, які розглядаються судами у справах неповнолітніх та системою правосуддя;
- кримінальна поведінка, злочини, які розглядаються системою кримінального правосуддя, та - правопорушення, пов'язані зі статусом, правопорушення, які класифікуються як такі, оскільки вони є неповнолітніми, наприклад прогули, також розглядаються судами у справах неповнолітніх.

Згідно з дослідженнями розвитку Moffitt, у підлітковому віці з'являються два різних типи злочинців³². Одним з них є рецидив злочинця, якого називають стійким злочинцем протягом життя, який починає ображати або проявляти асоціальну/агресивну поведінку в підлітковому віці (або навіть у дитинстві) і продовжує дорослішати; та правопорушника за віком, якого називають правопорушником, обмеженим підлітковим віком, для якого неповнолітні

³⁰ Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: [навч.-метод. посіб.]. К.: ДЦССМ, 2001. 220 с.

³¹ Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2014. Вип. 16. С. 61-71.

³² Bakke O. M. *When Children Become People: The Birth of Childhood in Early Christianity* / Odd Magne Bakke. Augsburg Fortress Press, 2005. 358 p.

злочини або правопорушення починаються і закінчуються під час їх підліткового віку.

Зазвичай, характер та ступінь злочинності неповнолітніх в Україні подібний до будь-якого іншого суспільства, це залежить від соціально-економічної реальності дитини. Діти беруть участь у різних видах правопорушень: убивство, крадіжка, кишенькові крадіжки, прогули, бійки, шахрайство, сексуальні збочення тощо. Зазвичай діти, які виховуються у бідному сімейному середовищі та мають проблемні риси особистості, є схильними до вчинення грабежів, зґвалтувань, курінням та будь-якої іншої злочинної поведінки. У сільській місцевості правопорушення пов'язані з бідністю та неписьменністю батьків у селі. Також частота злочинів серед неповнолітніх зростає зі збільшенням населення. Соціокультурні та економічні зміни відбулися в контексті зростаючої індустріалізації, урбанізації під впливом глобальних та національних медіа; процес урбанізації вплинув на сімейне життя в Україні, спричинивши розпад сімейної репутації та подальше зростання соціальної дезорганізації, що погіршило ситуацію з правопорушеннями серед неповнолітніх.

Неповнолітні правопорушники – це правопорушники, включаючи хлопчиків та дівчаток, яким зазвичай не виповнилося 16 років (Закон про дітей, 1974 р.). Хоча деякі закони говорять про те, що неповнолітні правопорушники - це ті підлітки, які не досягли 18-річного віку, можна вважати правильним обидва твердження³³.

Неповнолітній правопорушник - це молода особа, невинувата або звично непокірна. Основними причинами порушень у сфері неповнолітніх є:

1. Сімейне середовище та вплив однолітків. До сімейних чинників, які можуть вплинути на правопорушення, відносяться рівень батьківського нагляду, те, як батьки дисциплінують дитину, особливо жорстоке покарання, конфлікт або розлука між батьками, батьки чи брати та сестри-злочинці, жорстоке поводження або недбалість батьків та якість відносин батьки-діти.

³³ Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р, Док. ООН/PES/217

Діти, яких виховують батьки-одинаки, частіше починають ображати, ніж ті, хто живе з двома рідними батьками. Це також більш імовірно, ніж діти одиноких батьків, які можуть жити в бідності, що сильно пов'язане з правопорушеннями серед неповнолітніх (Конвенція про право дитини, 1989 р.) Однак, як тільки дитина відчуває прихильність до батьків та враховується рівень батьківського нагляду, діти в неповних сім'ях не мають більшої ймовірності ображати, ніж інші. Конфлікт між батьками дитини також набагато більш тісно пов'язаний із образою, ніж піднятий батьком-одинаком. Якщо у дитини низький батьківський нагляд, вони набагато частіше вчиняють правопорушення.

2. Відхилення однолітків. Відмова від однолітків у дитинстві також є великим провісником злочинності неповнолітніх. Хоча діти відкидаються однолітками з багатьох причин, часто буває, що їх відкидають через насильницьку чи агресивну поведінку. Це неприйняття впливає на здатність дитини правильно соціалізуватися, що може зменшити її агресивні тенденції, і часто призводить до тяжіння до антисоціальних груп однолітків.

3. Неповнолітні правопорушники з діагнозом психічні розлади. У неповнолітніх правопорушників часто діагностують різні порушення. Приблизно від шести до шістнадцяти відсотків підлітків-чоловіків і від двох до дев'яти відсотків жінок-підлітків мають розлади поведінки (Закон про дітей, 1974). Вони можуть варіюватися від опозиційно-зухвалих розладів, які не обов'язково є агресивними, до асоціального розладу особистості, який часто діагностується серед психопатів. Розлад поведінки може розвинути в дитинстві, а потім проявитися в підлітковому віці. Неповнолітні правопорушники, які регулярно стикаються з системою кримінального правосуддя, або, іншими словами, ті, хто є постійними злочинцями, іноді діагностуються з порушеннями поведінки, оскільки вони демонструють постійне ігнорування своєї та/або чужої безпеки³⁴.

Нинішню ситуацію щодо правопорушень у сфері неповнолітніх можна класифікувати за такими основними фактами та тенденціями:

³⁴ Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2019. 489 с.

- Спостерігається зростання насильницьких та обтяжуючих злочинів серед молоді.
- Кількість злочинів, пов'язаних з наркотиками, зростає.
- Процес глобалізації та більша мобільність великих груп населення призвели до зростання злочинності, пов'язаної з нетерпимістю до представників культур.
- Певні труднощі, з якими стикаються іммігранти та їхні нащадки, іноді пов'язані з груповою злочинністю високого рівня, що випливає з діяльності етнічно організованих правопорушників.
- У багатьох випадках злочини неповнолітніх пов'язані з менш очевидними джерелами мотивації; різні дії можуть відображати, наприклад, стандарти окремих вчень або традицій, що впливають з релігійного радикалізму або примусу до застосування насильства як засобу побудови гендерної ідентичності.
- Діти та підлітки, які перебувають у складних умовах, є готовими резервами для участі організованої злочинності у збройних конфліктах, торгівлі людьми, наркотрафіку та сексуальної експлуатації.
- Розпад сімей, бідність та смерть батьків у збройних конфліктах або від ВІЛ/СНІДу призвели до вимушеної незалежності багатьох молодих людей по всьому світу³⁵.

Через величезні економічні диспропорції велика кількість людей в Україні живуть нижче прожиткового мінімуму. Цей економічний тиск змушує багатьох дітей залучатися до злочинної діяльності. Багато соціологічних досліджень показують, що чим нижчий економічний статус людини, тим більше вона вразлива до арешту та ув'язнення. Умови життя в селах і містах та навколо них ніколи не були хорошими. Стрімке зростання населення, високі темпи урбанізації, що випереджають розвиток ресурсів та надання послуг, спричинили подальше погіршення стану. Основна частина населення є бідною і

³⁵ Войцеховська Ю. А. Права дитини в контексті прав людини. Стан, проблеми, перспективи: зб. наук. пр. / ред. М. Л. Головка. К.: АПСВ, 1998. Ч. 2. 130 с.

не може володіти чи орендувати мінімальний необхідний притулок або дозволити собі мінімальні зручності. Відсутність належного підходу до проблеми збалансованого зростання міських та сільських районів України та чітко визначеної політики щодо розміщення промисловості та іншої економічної діяльності ще більше загострили вищезазначені проблеми.

Недостатнє сімейне забезпечення є основною причиною протиправної поведінки неповнолітніх. Відсутність батька чи матері через смерть або розлучення може призвести до недостатнього батьківського контролю, відсутності домашньої дисципліни, поганих стосунків між батьками або наявності злочинців серед членів сім'ї - ознаки проблемної сім'ї. Через ці проблеми психічний розвиток неповнолітніх залишається неповним, для чого їх поведінка стає ненормальною. Діти вікових груп 8-14 років вдаються до злочинів, коли їхні батьки не в змозі належним чином керувати ними³⁶.

Зростання індустріалізації та урбанізації породили проблему злочинності неповнолітніх в Україні. Соціологи і криміналісти розглядають правопорушення як результат перехідної фази - процесу, за допомогою якого більшість населення переходить із селян у промисловий клас працівників. Під час переходу від сільського господарства до індустріалізації суспільство зазнає швидких соціальних змін. Дослідження економічних, політичних та релігійних інститутів виявляє конфлікт між традиційними та сучасними цінностями, жодна з яких не домінує у житті людей. Цей конфлікт породжує аномію і створює більшу вразливість до злочинної поведінки.

Іноді неповнолітні стають правопорушниками через погану компанію та оточення. Через ніжний вік вони не можуть зрозуміти далекосяжні наслідки своєї діяльності. Через злочинну компанію іноді неповнолітні йдуть до борделю, вживають наркотики та здійснюють різні види злочинної діяльності.

Група однолітків сильно впливає на прийняття рішення про вчинення злочину. Наприклад, неповнолітні, які не відповідають очікуваним стандартам

³⁶ Пацурківський Ю. П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії «правовий режим». *Вісник Маріупольського державного університету*. 2013. № 6. С. 105–111.

навчальних досягнень або беруть участь у спортивних чи соціальних програмах, іноді можуть загубитися на змаганнях. У пастку також можуть потрапити неповнолітні сім'ї, які не можуть дозволити собі належного житла та предметів першої необхідності. Багато дослідників вважають, що ці неповнолітні можуть відмовитися від однокласників на користь злочинних угруповань, оскільки членство в шануванні та статусі банди різниться. У бандах асоціальна поведінка та злочинна діяльність заслуговують поваги та авторитету на вулиці³⁷.

Профілактика правопорушень серед неповнолітніх в Україні - це широкий термін для всіх зусиль, спрямованих на запобігання втручання молоді у злочинну чи іншу асоціальну діяльність. Оскільки на розвиток правопорушень у молоді впливають численні чинники, зусилля щодо профілактики мають бути комплексними. Послуги профілактики можуть включати такі види діяльності, як освіта та лікування від вживання наркотичних речовин, сімейне консультування, наставництво молоді, освіта батьківства, підтримка освіти та притулок для молоді. Збільшення доступності та використання послуг планування, включаючи освіту та засоби контрацепції, сприяють зменшенню небажаної вагітності та небажаних пологів, які є чинниками ризику правопорушень³⁸.

Було відмічено, що часто втручання можуть погіршити становище дітей групи ризику, ніж якщо б втручання ніколи не було. Це пояснюється, насамперед, тим, що об'єднання великих груп дітей, що перебувають у групі ризику, лише поширює правопорушення чи насильницьку поведінку. «Погані» підлітки збираються разом, щоб розповісти про «погані» вчинки, які вони зробили, і їх однолітки сприймають у позитивному підсилювальному світлі, пропагуючи поведінку серед них. Як уже згадувалося раніше, групи однолітків, особливо асоціація з антисоціальними групами однолітків, є одним з

³⁷ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 1999. 236 с.

³⁸ Рекомендація CM/Res (2018)7 Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/-/new-recommendationadopted-on-children-s-rights-in-the-digital-environment>.

найбільших провісників правопорушень та постійної злочинності, що тягнеться протягом життя. Найефективнішими є такі заходи, які не тільки відокремлюють підлітків групи ризику від антисоціальних однолітків, а замість них ставлять просоціальних, але й одночасно покращують домашнє середовище, навчаючи батьків відповідним стилям виховання.

2.2 Суб'єкти профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх місце в системі забезпечення прав дитини

Формування протиправної поведінки неповнолітніх, як правило, обумовлено соціальними чинниками: сімейне неблагополуччя, алкоголізм, наркоманія, невиконання батьками обов'язків по вихованню дітей, жорстоке поводження з дітьми, бездоглядність, залучення підлітка в протиправну діяльність з боку дорослих. Найрізноманітніші причини можуть спровокувати підлітка, що знаходиться у важкій життєвій ситуації до конфлікту з законом, але незалежно від тяжкості вчиненого ним правопорушення він людина, що потребує особливої соціальної та психолого-педагогічної допомоги.

Для роботи з неповнолітніми, які перебувають на обліку або відбуває покарання за рішенням суду, важко знайти підходящу технологію, що дозволяє гарантувати позитивний результат. Ті практичні матеріали, які успішно використовуються психологами і педагогами в соціальних установах з «домашніми дітьми», не завжди підходять для підлітка з сильною педагогічною занедбаністю і девіантністю³⁹.

Як показали дослідження і практика роботи, педагогічна занедбаність і девіантність неповнолітнього характеризується проявами агресивності, схильності до асоціальної поведінки та міжособистісних конфліктів, упертістю, невмінням підкорятися елементарним правилам розпорядку дня соціальної установи. Проблеми соціальної адаптації поєднуються з потужним механізмом

³⁹ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16.

психологічного захисту, проєкціями своїх власних проблем, почуттів, емоцій на оточуючих; зневагою до морально-етичних норм, звичаїв, правил, стійкою реалізацією такої тенденції на тлі порушених соціальних зв'язків та ін.

Прояв психічного інфантилізму, що виражається в несамостійності прийняття рішень та дій, нездатність протистояти впливу ззовні, зниженій критичності до себе, уразливості, вразливості також характерно для таких неповнолітніх. Нерідко можна спостерігати у них прояви адинамії рівня домагань, ригідність і зниження темпу досягнення цілей, дефіцит сприйняття емоцій тощо⁴⁰.

Перераховані проблеми вимагають великої і копіткої роботи по реалізації комплексу організаційно-управлінських, соціально-психологічних, медичних та психолого-педагогічних заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій, дефекту, соціального відхилення у дітей і підлітків, які перебувають у конфлікті з законом.

До цих заходів відноситься, на нашу думку, звернення фахівців до проблеми грамотного використання в роботі з неповнолітніми якісних гуманітарних технологій як потужного ресурсу, що забезпечує хоча б мінімально можливі «гарантії» успішності процесу реабілітації і корекції поведінки неповнолітніх.

Серед обстежуваних неповнолітніх зустрічаються чотири особистісно-психологічних стереотипу:

- 1) «злочинець-рецидивіст» з вираженими психопатологічними рисами, схильний до продовження злочинної діяльності;
- 2) особистість з наростанням психічної деградації;
- 3) особистість «пристосуванця», що прагне до підтримки будь-якими шляхами сприятливого для себе психоемоційного настрою;

⁴⁰ Селезньова О. М. Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права. IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18 листопада 2016 р.). URL: <http://aphd.ua/publication-164/>

4) «збережений» стереотип, орієнтований переважно на соціальні цінності - творчість і сімейне благополуччя⁴¹.

У абсолютної більшості дітей, які відбувають покарання в закритих установах, проявляються несприятливі для їх особистісного розвитку нахили, які в майбутньому, на жаль, можуть тільки посилюватися. Відповідно, актуальним стає завдання реабілітації особистості тих з них, хто ще не досяг стадії «злочинця-рецидивіста» і здатний (за допомогою ефективної виховної програми) повернутися до нормального життя. Для досягнення мети потрібно:

1) залучення виховуваних в трудову колективну (доступну, соціально значиму, яка формує відповідальність) фізичну діяльність, побудовану відповідно до «трудового кодексу» (прийом на роботу, дотримання режиму праці і виробничих відносин, заходи заохочення і соціального захисту, матеріальну винагороду і т. п.);

2) забезпечення їх регулярним і здоровим харчуванням (частково за рахунок зароблених грошей);

3) надання їм можливості повноцінно відпочивати, займатися самоосвітою, дотримуватися в повній мірі особистої гігієни, культурно проводити вільний час - насамперед з членами свого трудового колективу або друзями, що сприяє зміцненню соціальних відносин;

4) надання юнакам і дівчатам вибору освітніх програм і видів творчої (або практичної) діяльності, пов'язаних з майбутньою професією⁴².

Для проведення реабілітації особистості неповнолітніх правопорушників використовується низка тестів:

- методика експрес-діагностики ситуативної самоактуалізації особистості;
- опитувальник оцінки «зовнішньої-внутрішньої мотивації»;
- тест диференціальної самооцінки функціонального стану;
- методика Ф.Філлера оцінки психологічної атмосфери в колективі⁴³.

⁴¹ Скакун О. Ф. Теория государства и права: учеб. Харьков: Консум, 2000. 704 с.

⁴² Правові відносини: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 лист. 2013 р.) / за заг. ред. В.П. Нагребельного, Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. К. : Ніка-Центр, 2013. 264 с.

Як показав досвід роботи, ні одна з служб, окремо взята, не в змозі самостійно вивести сім'ю з соціально небезпечного становища. Це можливо тільки шляхом об'єднання спільних зусиль у межах міжвідомчої взаємодії та надання комплексної допомоги сім'ям⁴⁴.

Одна з основних цілей фахівців, зайнятих в профілактиці, полягає в тому, щоб, керуючись доступною інформацією, допомогти всім учасникам взаємодії створити працюючу соціальну систему шляхом узгодження взаємних обов'язків і пріоритетів. А також для повної реабілітації сімей і дітей, які скоюють правопорушення потрібно психологічна та педагогічна допомога не тільки на активному етапі реабілітації сім'ї (6 місяців). Така допомога необхідна на всьому етапі реабілітації сім'ї, яка перебуває в соціально небезпечному положенні, до зняття її з обліку. Тільки в цьому випадку ми можемо спостерігати позитивну динаміку в сім'ї.

Для надання дієвої допомоги сім'ям, які перебувають у соціально небезпечному становищі, фахівці знаходяться в постійному пошуку нових, більш ефективних форм і методів впливу, розробляють індивідуальний підхід до кожної сім'ї і до кожної дитини, використовуючи для цього і стандартні (профілактичні бесіди), і нестандартні форми роботи (проведення міських цільових акцій і операцій)⁴⁵.

У профілактиці протиправної поведінки неповнолітніх бере участь безліч суб'єктів. Вони являють собою єдину, пов'язану спільністю цілей і завдань систему, що включає комісії у справах неповнолітніх і захисту їх прав; органи управління соціальним захистом населення, освітою, охороною здоров'я; органи опіки і піклування, у справах молоді, служби зайнятості, внутрішніх справ.

⁴³ Coontz S. The way we really are: Coming to terms with America's changing families. New York : Basic Books, 1997. 375 p.

⁴⁴ Гачак-Величко Л. А. Профілактика правопорушень, що вчиняються неповнолітніми: поняття та зміст. Європейські перспективи. 2017. № 4. С. 48–52.

⁴⁵ Права человека: учеб. пособие / А. Д. Гусев, Я. С. Яскевич, Ю. Ю. Гафарова и др. Минск: ТетраСистемс, 2002. с. 158.

Спеціалізованими установами для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації, є:

- соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, які здійснюють профілактику бездоглядності та соціальну реабілітацію неповнолітніх, які опинилися у важкій життєвій ситуації;

- соціальні притулки для дітей, що забезпечують тимчасове проживання і соціальну реабілітацію неповнолітніх, які потребують екстреної соціальної допомоги держави;

- центри допомоги дітям, які залишилися без піклування батьків, призначені для тимчасового утримання неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків або законних представників, і надання їм сприяння в подальшому пристрої.

Крім того, зараз створюються установи соціального обслуговування, до яких належать територіальні центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, центри психолого-педагогічної допомоги населенню, центри екстреної психологічної допомоги та ін. Деякі з цих установ є держбюджетними; інші утворені на підприємствах різних форм власності; треті функціонують за рахунок дотацій держави, благодійних організацій та пожертвувань українських і зарубіжних громадян, комерційних структур⁴⁶.

У профілактиці протиправної поведінки та попередження правопорушень неповнолітніх також беруть участь багато суб'єктів, що відрізняються один від одного характером функцій, особливостями застосування запобіжних заходів, їх об'ємом. Залежно від цього прийнято виділяти неспеціалізовані та спеціалізовані суб'єкти спеціального попередження.

Особливе місце в системі спеціального попередження правопорушень серед неповнолітніх відводиться органам внутрішніх справ, які виконують основний обсяг цієї роботи, безпосередньо займаються виправленням і перевихованням неповнолітніх, які вчинили правопорушення. Крім того,

⁴⁶ . Гуржій А. М. Візуальні та аудіовізуальні засоби навчання : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Гуржій, В. П. Коцур, В. П. Волинський, В. В. Самсонов; Ін-т педагогіки АПН України. Наук.-метод. центр орг. розробки та вир-ва засобів навчання, Переяслав-Хмельниць. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. К. : [б. в.], 2003. 173 с.

попереджувальна діяльність органів внутрішніх справ передбачає обов'язкове включення в неї інших суб'єктів.

Органи внутрішніх справ повинні займатися профілактикою і на загальному, і на індивідуальному рівні. Роботу необхідно проводити в основному за наступними напрямками:

- 1) обмеження впливу негативних соціальних чинників, пов'язаних з причинами та умовами протиправної поведінки неповнолітніх;
- 2) вплив на причини та умови, що сприяють цьому виду злочинності;
- 3) безпосередній вплив на неповнолітніх, від яких можна очікувати вчинення злочинів;
- 4) вплив на групи з антигромадською спрямованістю, здатні здійснити або вчиняють правопорушення, учасником яких є неповнолітній, що піддається попереджувальному впливу.

Щодо неповнолітніх профілактична діяльність проводиться в двох випадках: коли негативні явища знаходяться в зародковому стані і коли такі явища ще не мають місця, але існує можливість їх виникнення. Отже, вирішення питання полягає у своєчасній постановці «діагнозу», наявності зазначених явищ. Це найбільш важливо з практичної точки зору, тому що дозволяє визначити відповідні заходи профілактичного впливу, в тому числі і медичного характеру: виявити дітей з аномаліями в психіці, визначити прогноз їх розвитку та вжити заходів щодо нейтралізації і пом'якшення нашарувань аномального розвитку.

Ефективність профілактики щодо неповнолітніх багато в чому залежить від врахування тієї обставини, що в більшості випадків правопорушення скоюються неповнолітніми в групах. Це вимагає від працівників, які займаються такою профілактикою, високого професіоналізму, глибоких соціально-психологічних, психолого-педагогічних і правових знань, організаторських здібностей, наполегливості. Успіх профілактики буде досягнутий, якщо практичні працівники свої зусилля будуть спрямовувати не

на придушення і руйнування групи, а на викорінення причин і умов, що породжують ці групи.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

3.1 Міжнародні стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх

За останнє десятиліття держави переглянули багато способів традиційної роботи систем ювенальної юстиції. Проте більшість юрисдикцій не ставлять під сумнів, чи повинна система брати на себе обов'язки, пов'язані з освітою, і притягати молодь до відповідальності, якщо вона не виконує її.

Більшість державних та місцевих систем ювенальної юстиції взяли на себе три офіційні ролі та обов'язки, пов'язані з відвідуванням молодшими школами та результатами навчання:

1. Молодь може бути передана до суду за відсутність у школі. У 2020 році американські школи передали понад 60 000 молодих людей до суду за прогули. З 2010 року кількість звернень суду про прогул тримається на постійному рівні, хоча клопотання про будь-які інші правопорушення (наприклад, порушення комендантської години, втеча тощо) та майже всі види правопорушень (наприклад, майно, наркотики та громадський порядок тощо) значно скоротилися.

2. Контроль за відвідуванням школи є центром випробування. Приблизно 288 000 молодих людей щороку перебувають на певній формі випробування; Менше 30 відсотків цих місць розташування є прямим результатом правопорушення, яке стосується іншої особи. Щоденне відвідування школи, а іноді й покращення оцінок - це стандартні умови випробування в юрисдикціях по всій країні.

3. Молодь затримують та ув'язнюють за невиконання умов випробування, включаючи ті, що стосуються школи. Приблизно 20 відсотків усієї молоді, яка перебуває під вартою, та 15 відсотків молоді, яка перебуває під вартою під

державним ув'язненням, затримуються або ув'язнюються через технічні порушення умов їх випробування. Причини таких порушень не відстежуються по всій країні або часто навіть на місцевому рівні, але принаймні одне дослідження виявило, що невиконання умов, пов'язаних із навчанням у школі, збільшує ймовірність того, що молодь скасує випробувальний термін та потрапить до виправної колонії для неповнолітніх⁴⁷.

Юрисдикції виправдано стурбовані відвідуванням молоді шкіл та її освітнім прогресом, оскільки залучення до школи та її завершення пов'язані з цілою низкою позитивних, довгострокових результатів, таких як зменшення правопорушень та збільшення заробітку на ринку праці. Дослідження також показали, що молодь, яка контактує із системою ювенальної юстиції, має значні освітні потреби, оскільки вони непропорційно ймовірні, що будуть боротися з відвідуванням школи, працювати нижче рівня класу, мати проблеми з навчанням, бути призупиненими/виключеними та кинути школу.

Незважаючи на те, що молоді люди та громади в інтересах зберегти молодь у школі та на шляху до успішного майбутнього, важливо запитати: чи справді позитивний вплив на успіх молоді у навчанні мають арешт, залучення суду та випробування? Дійсно, останні події викликали виклик у юрисдикцій щодо перегляду відповідної ролі системи правосуддя в житті людей. Ці питання підкріплюються дослідженнями, які послідовно показують, що залучення офіційної системи має обмежений вплив і може фактично збільшити рівень рецидиву серед молоді, яка має низький ризик повторного правопорушення⁴⁸.

Державна політика профілактики правопорушень неповнолітніх - це заснована на певних ідеях діяльність системи державних і недержавних інститутів з формування і реалізації основних завдань, принципів, напрямків і засобів попередження явища правопорушень неповнолітніх з метою захисту людини суспільства і держави від злочинних посягань.

⁴⁷ Gachak-Velichko L. Juvenile offenders as objects of preventive activity. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 5 (33), vol. 1. С. 189-192.

⁴⁸ Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1 (84). С. 19–29.

Політика держави щодо попередження правопорушень неповнолітніх повинна бути тісно взаємопов'язана з економічною, соціальною, демографічною і іншою політикою. Для підвищення ефективності цієї політики потрібно вдосконалення різних галузей права від кримінального до житлового⁴⁹.

Попередження правопорушень неповнолітніх підрозділяється на ранню, безпосередню, профілактику протиправної поведінки, профілактику рецидиву⁵⁰.

Рання профілактика розрахована на тих, хто опинився в несприятливих умовах життя і спрямована на усунення цих умов до того, як їх негативний вплив позначиться на поведінці неповнолітніх. Вона проводиться шляхом нагляду і контролю за дотриманням законів, наданням соціальної допомоги та поліпшенням життєвого рівня, правоохоронної та громадської захистом і підтримкою неповнолітніх груп ризику (сиріт, бездомних, дітей засуджених батьків).

Етап безпосередньої профілактики розрахований на тих, хто вже вчиняв правопорушення, але неприступного, адміністративного характеру (участь в бійках, п'янках, дрібних крадіжках). Тут, крім заходів, характерних для ранньої профілактики, збільшується вплив на неповнолітнього в правовому і виховному планах. Також державні і громадські органи виявляють і усувають обставини і впливу, під впливом яких неповнолітній став здійснювати правопорушення⁵¹.

Доцільно поставити під сумнів, чи залучення юстиційної системи правосуддя є найкращим способом покращити результати освіти молоді, оскільки дослідження, проведене сьогодні, свідчить про те, що контакт із системою, швидше за все, принесе більше шкоди, ніж користі. Численні дослідження показали, що арешт та/або залучення суду мають значний негативний вплив на відвідування школами молодих людей, утримання класів,

⁴⁹ Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. Юридичний журнал. 2009. № 3. С. 83-90.

⁵⁰ Суслєва О. І., Лазаренко О. О., Ахтирська Н. О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні. За заг. ред. Г. О. Христової. К.: Тютюкін, 2010. 336 с.

⁵¹ Ткачук Н. І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. Інформація і право. 2018. № 2 (25). С. 17–30.

закінчення середньої школи та навіть вступ до коледжу. Важливо, що низка цих досліджень контролювали різноманітні індивідуальні та соціально-економічні чинники, щоб по суті створити дві подібні групи молодих людей, основною відмінністю яких є контакт із системою ювенальної юстиції. Одне з найсуворіших досліджень, яке контролювало різноманітні зовнішні чинники, показало, що заарештована молодь на 22 % частіше кидає школу і на 16 % рідше вступає до коледжу, ніж їх однолітки, які не були заарештовані.

Незважаючи на те, що в'язниця для неповнолітніх є менш добре вивченою, вона також пов'язана зі значним зниженням показників закінчення середньої школи. Одне дослідження, яке намагалося контролювати демографічні показники дітей та молоді, виявило, що молодь, яка перебуває у в'язниці, на 30 відсотків рідше закінчує школу, ніж їх однолітки, які не перебувають у в'язниці.

Великою прогалиною в існуючому дослідженні є те, як стажування на випробувальному терміні впливає на відвідування молодшими школами та результати навчання. Випробування є далеко не найпоширенішим втручанням у систему ювенальної юстиції та має приблизну загальнонаціональну вартість понад 2 мільярди доларів на рік. Поширеність та витрати пробації разом із загальноприйнятим припущенням, що системний нагляд має сприяти покращенню відвідування шкіл та іншими результатами для студентів, які зазнають труднощів, роблять критичним розуміння взаємозв'язку між пробацією та навчанням молоді на основі даних⁵².

По всій країні система ювенальної юстиції використовується різними способами для вирішення проблем відвідування молоддю шкільних навчальних закладів за припущення, що нагляд за судом, нагляд за випробуванням та навіть безпечне ув'язнення покращать відвідування школами молоді. Це перше у своєму роді дослідження сприяє зростанню знань, які не тільки ставлять під сумнів цю презумпцію, але й припускають, що участь системи, а особливо

⁵² Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2016-2021 рр. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/st.pdf>

пробація, має протилежність очікуваному ефекту і насправді призводить до погіршення відвідуваності⁵³.

Учасники фокус-груп у Південній Кароліні також визначили загальні судові та неповнолітні практики, які також можуть стати перешкодою для молоді, щоб вона частіше відвідувала школу, зокрема:

- офіцери пробації відвідують молодь під час навчання у школі, що спричиняє відчуття стигматизації молоді вчителями та однолітками;
- судові засідання, призначені у шкільні години, що вимагають від молоді пропускати школу (а батьки - від роботи), щоб відвідувати їх.

Усі ці відповіді на контакти молоді з правоохоронними органами та системою ювенальної юстиції, як правило, відмовляють та ускладнюють молодь регулярно відвідувати школу, включаючи обмеження їх взаємодії з позитивними дорослими, однолітками та діяльністю, яка може мати буферний ефект. І наш досвід роботи із системами ювенальної юстиції по всій країні підтверджує, що Південна Кароліна - не єдиний штат, у якому така політика та практика є загальними та, як правило, безперечними.

Хоча деякі аспекти правопорушень серед неповнолітніх є універсальними, інші варіюються в залежності від регіону. Як правило, культурні контексти важливі для розуміння причин правопорушень серед неповнолітніх та розробки відповідних культурно заходів для боротьби з ними.

В арабському світі проблеми, пов'язані із правопорушеннями неповнолітніх, різняться в різних країнах. Деякі країни зазнали соціально-економічних труднощів, а інші стали процвітаючими. В останній групі правопорушення можуть виникати у зв'язку з мігрантами, які шукають роботу, або можуть бути пов'язані з такими чинниками, як триваюча урбанізація, раптовий достаток, стрімкі зміни в економіці та зростання неоднорідності населення. Конфлікт між традиційними арабо-ісламськими цінностями та

⁵³ Шахно А. Ю. Закономірності розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Випуск 20, частина 3. С. 139-143. URL: http://www.visnykeconom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/30.pdf.

новішими, часто імпортованими цінностями, здається спільною проблемою у всьому регіоні⁵⁴.

У промислово розвинених країнах зростання добробуту та наявність все більшого асортименту споживчих товарів призвели до збільшення можливостей для злочинів неповнолітніх, включаючи крадіжки, вандалізм та знищення майна. Зі соціальними змінами, що відбулися за останні кілька десятиліть, розширена сім'я була замінена нуклеарною сім'єю як основною групою спорідненості. Неофіційний традиційний контроль дорослих (включаючи батьків, родичів та вчителів) над молоддю поступово знизився, а належних заміників не було надано. Відсутність або недостатність батьківського нагляду - один з найсильніших провісників правопорушень. Сучасна західна структура сім'ї є одним з найважливіших чинників, пов'язаних із зростанням правопорушень неповнолітніх за останні 50 років.

Найбільш різке зростання рівня насильства серед неповнолітніх у більшості країн Західної Європи відбулося в середині 1980-х або на початку 1990-х років. У деяких країнах офіційні цифри зросли між 50 і 100 відсотками. Наприклад, в Англії та Уельсі приблизно 360 із кожних 100 000 молодих людей у віці 14-16 років були «засуджені або попереджені поліцією» за правопорушення, пов'язані з насильством у 1986 році; до 1994 року ця цифра зросла приблизно до 580 на 100 000. У Західній Німеччині в 1984 р. кількість дітей віком від 14 до 18 років, підозрюваних у насильницьких злочинах, становила приблизно 300 на 100 000 осіб; до 1995 року ця цифра збільшилася більш ніж удвічі і склала приблизно 760 на 100 000 осіб. Ставки в колишній Східній Німеччині були на 60-80 відсотків вищими. Результати низки досліджень показали, що жертвами насильницьких злочинів, скоєних неповнолітніми, були переважно інші неповнолітні. Наприклад, у Нідерландах у 1995 році молоді люди віком 15-17 років у чотири рази частіше, ніж дорослі (25 років і старші), ставали жертвами нападу. Слід зазначити, що в більшості

⁵⁴ Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні. Форум права. 2011. №1. С. 1110–1115. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11srfovuv.pdf>.

країн рівень правопорушень серед дорослих або залишався стабільним протягом багатьох років, або помірно зростав. У жодній країні зростання рівня правопорушень серед дорослих не паралельно зростанню серед неповнолітніх. Відтак, зростання насильницької злочинності серед неповнолітніх походить лише частково від загальних тенденцій правопорушень⁵⁵.

Індекс правопорушень визначається як правопорушення, про які повідомляється з достатньою регулярністю та достатньо значущими, щоб мати значення як показник стану правопорушень в нашій країні. Існує 18 правопорушень або злочинів, які були використані як показник індексу правопорушень. Загалом, індекс правопорушень відноситься до двох категорій основних правопорушень, а саме: правопорушення проти особи та правопорушення проти власності. До цих правопорушень належать наступні: вбивство, зґвалтування, пограбування збройних бандів, без пограбування банди збройних сил, збройне пограбування, заподіяння тяжкої шкоди / зі зброєю, крадіжка, пограбування будинку, руйнування приватної власності.

Особисті особливості або атрибути правопорушників, які, як було виявлено, корелюють із правопорушеннями, включають: самооцінку, навички подолання, релігійність, особливості особистості, низькі навчальні досягнення, шкільні невдачі та неписьменність.

Характеристики сім'ї включають демографічні, а також соціоекологічні чинники сімей неповнолітніх. До них належать такі чинники, як: дохід сім'ї, соціальний статус, якість сімейних відносин, функціонування сім'ї, якість батьківства, якість батьківського нагляду, якість сімейного спілкування, структура сім'ї та розмір сім'ї.

До чинників навколишнього середовища належать вплив однолітків та медіа. Негативний вплив однолітків та засобів масової інформації також послідовно виявляється сприяючим правопорушенням. Куріння, групові бійки та прогули зазвичай здійснюються групами. Підлітки, причетні до сексуальних

⁵⁵ Coyle K. The Technology of Rights: Digital Rights Management. URL: https://www.kcoyle.net/drm_basics.pdf

правопорушень, повідомляли про раннє відвідування порнографічних матеріалів, таких як книги та відео⁵⁶.

Турбота, здоров'я та позитивний розвиток нашої молоді в суспільстві лежать не тільки в руках батьків, які їх народили, а й у всіх доглядаючих громадян. Фактично, зараз ми живемо у світі без цифрових кордонів, де різноманітна інформація, і негативна, і позитивна, легко доступна одним натисканням кнопки. Оскільки нашій молоді потрібні і внутрішні, і зовнішні сили, щоб допомогти їм стати позитивно функціонуючими особистостями, нашою гордістю за цю країну.

Варто акцентувати на необхідності, щоб зусилля уряду були більш спільними та ґрунтувалися на потребах нашої молоді та можливостях світу без кордонів. Профілактичні заходи мають охопити ширше коло населення. Реабілітація повинна включати посилення «внутрішніх» характеристик неповнолітніх, окрім надання професійних навичок, більш бажаних для нашої сучасної молоді.

Враховуючи ці факти, юрисдикції повинні використовувати ці результати дослідження як привід для переосмислення того, чи слід надмірну відсутність у школі розглядати як злочин та/або підлягати судовому контролю та санкціям. Юрисдикції також повинні оцінювати найбільш підходящі та ефективні ролі та відповідальність для ювенальної юстиції, освіти та інших систем обслуговування молоді та сім'ї, а також надавачів громадських послуг, для залучення молоді до школи та підтримки довгострокових позитивних результатів освіти.

⁵⁶ Dominick J. R. The dynamics of mass communication. 2nd ed. New York (N. Y.): Random House, cop. 1987. XXII. 600 p

3.2 Сучасна практика та стан запобігання правопорушенням неповнолітніх засобами пробації

Пробація є відносно новим напрямком загальної системи кримінального судочинства. Те, що століттями впроваджувалося в інших країнах, в Україні відбулося за кілька років, і реформа пробації вважається однією з найуспішніших.

5 лютого 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про пробацію», який визначив національну модель пробації та враховав стандарти пробації, викладені в Рекомендації CM/Rec (2010) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію. Відповідно до закону, пробація розглядається не лише як альтернатива ізоляції правопорушників від суспільства, а й як захід кримінальноправового та соціально-виховного впливу. Одним із компонентів пробації в цій рекомендації є нагляд за правопорушником, який слід розглядати не лише як функцію контролю, але й як засіб консультування, допомоги чи мотивації. Там, де це можливо, нагляд слід поєднувати з іншими освітніми заходами, які можуть надавати служба пробації, такими як загальне та професійне навчання, працевлаштування, лікування тощо⁵⁷.

Метою пробації є забезпечення соціальної безпеки, що означає роботу над подоланням сучасних загроз; ця безпека стосується здатності суспільства існувати в його поточному стані, незважаючи на зміну умов і можливі чи реальні загрози. Основою забезпечення національного громадського порядку і безпеки є загальні принципи законності, стабільності та безпеки, узгодженості життєво важливих інтересів народу, суспільства і держави тощо.

Хоча метою та основою винесення покарання все ще є соціальний захист, цього можна досягти лише за умови не лише бажання, але й здатності злочинців дотримуватись закону та забезпечити власну безпеку після

⁵⁷ Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : Рек. Ради Європи від 17.11.2010 р. № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

засудження та відбування покарання. Тому виправлення людей є одним із засобів досягнення основної мети пробації.

Виправлення правопорушників є однією з цілей покарання, яка передбачає усунення наслідків покарання, що спричиняє схильність до законності, а головне, ця тенденція не вчиняти нових злочинів, тобто не становити загрозу суспільству.

Створення злочинцеві умов для запобігання новим злочинам у зв'язку з наслідками покарання чи покладених на нього обов'язків позбавляє його можливості вчиняти нові злочини. Такий результат, звичайно, може бути досягнутий під час виконання покарання, коли умови, в яких перебуває особа, серйозно перешкоджають або повністю позбавляють її можливості вчинити нове кримінальне правопорушення. Але цього можна досягти і постійним контролем за своєю поведінкою, виконанням покладених на нього обов'язків, що необхідно поєднувати з відповідною соціально-виховною роботою та правовим задоволенням наявних потреб. Все це дає реальну можливість змінити концепцію та відмовитися від тенденції надмірного покарання в судовій практиці.

Відповідно до критеріїв організації діяльності служб пробації країн-членів Ради Європи, що містяться в Рекомендації CM/Rec (2010) Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію, до функцій пробації можуть бути включені: доповідь суду, громадські роботи, здійснення нагляду, робота із сім'єю засудженого, електронний моніторинг, постпенітенціарний контроль, допомога в соціальній адаптації, робота служби пробації із засудженими – іноземними громадянами і громадянами держави, засудженими за кордоном.

Крім того, стандарт включає інші функції пробації, які також можуть бути включені до національного законодавства за наявності відповідних ресурсів: співпраця з потерпілими, відновне правосуддя, запобігання злочинності.

Поки не всі ці функції відображені в національному законодавстві України, головним чином через складну економічну ситуацію в країні. Органи пробації не співпрацюють із родинами правопорушників, засобами електронного спостереження та громадянами держави, засудженими за кордоном.

За функціями, які виконує пробація в національній системі, вона поділяється на три види: досудова, наглядова та пенітенціарна.

Досудова пробація – це надання до суду офіційної інформації про підсудного, щоб суд міг визначити міру його відповідальності.

Наглядова пробація починається відразу після того, як суд призначає покарання, альтернативне позбавленню волі, і включає нагляд та заходи соціального виховання правопорушників.

Крім того, Закон України «Про пробацію» запровадив новий інструмент роботи з суб'єктами пробації – пробаційні програми. Вони також призначаються особі, яка звільняється від відбування покарання з випробуванням та здійснюють комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки чи певних проявів, що призводять до суспільно корисних змін особистості та поведінки людини.

Момент звільнення для правопорушника дуже важливий, адже перед ним постає безліч проблем, які він не може вирішити самостійно. Саме в цій ситуації на допомогу має прийти служба пробації. Органи пробації у співпраці з керівництвом пенітенціарних установ, правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування допомагають правопорушникам, які збираються звільнитися: визначитися з місцем проживання після звільнення або помістити їх у спеціалізовані притулки для звільнених; лікування; працевлаштування; надання соціальних послуг; визначення можливості чи неможливості проживання правопорушника у обраному місці проживання; визначення

способів надання притулку правопорушникам без постійного місця проживання⁵⁸.

Окремим напрямком діяльності служби пробації є процес роботи з неповнолітніми. Він має багато специфічних особливостей. Водночас пробація неповнолітніх потребує спеціалізації, відокремлення останніх від інших суб'єктів пробації, з метою усунення певних факторів, що негативно впливають на дітей, та створення необхідного підґрунтя для ефективної роботи з ними. Саме тому в рамках реформування системи кримінального судочинства України у справах неповнолітніх створено окрему організаційну структуру для забезпечення пробації неповнолітніх.

Фактично на даному етапі визначеної законом діяльності та форм діяльності установ пробації значно більше, ніж зазначені вище. Слід зазначити, що протягом терміну дії закону України «Про пробацію» він жодного разу не змінювався по суті існуючої процедури, хоча аналіз практики застосування закону свідчить про наявність певних прогалин та упущень. Експерти кажуть, що ухвалення закону призвело до деяких позитивних змін і наблизило Україну до Європи, але в законі багато невідповідностей⁵⁹.

Варто зазначити, що науковці та фахівці продовжують вносити пропозиції щодо подальшого розширення завдань та функцій установ виконання покарань⁶⁰.

Дослідженням Українського інституту пробації приділяється дедалі більше уваги, адже соціальна адаптація осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі, є не лише одним із важливих напрямів попередження вчинення такими особами нових злочинів, а й одним із важливих напрямків попередження злочинності. Крім внутрішніх психологічних факторів адаптації,

⁵⁸ Чернишов Д. В. Сучасний стан упровадження пробації в Україні. Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні : матер. Міжнар. круглого столу (22 червня 2018 р.). Київ : Нац. академія прокуратури України, 2018. С. 138–143

⁵⁹ Маланчук П. М., Голодна А. С. Пробація в Україні: бути чи не бути. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1. С. 598–601.

⁶⁰ Бабич С. О. Доекстрадиційна наглядова пробація як новітній механізм дотримання верховенства права під час вирішення питання про видачу особи (екстрадицію). eKMAIR: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/314bb905-2429-4dd2-aaa0-ccbce43e6767>

колишнім злочинцям заважає байдужість оточуючих, а в деяких випадках навіть відкрите неприйняття найближчого оточення та суспільства в цілому. Успішна реінтеграція звільнених залежить від успішного вирішення проблем, з якими стикаються ці громадяни, і в кінцевому підсумку зниження ризику вчинення ними нових злочинів.

До переваг застосування пробації відносимо:

– для правопорушників – можливість залишитися в суспільстві; зберегти сімейні стосунки, роботу та житло; подолати шкідливі звички та змінити злочинні нахили; отримати підтримку на шляху змін і реалізації свого потенціалу;

– для суспільства – справедливе правосуддя (вибір покарання, необхідне і достатнє виправлення); безпечне суспільство;

– для країни – зменшення витрат на утримання злочинців у в'язниці; запобігання повторним злочинам; зменшення об'ємів злочинності і кількості ув'язнених; відповідність міжнародним стандартам і європейським цінностям⁶¹.

Основними напрямками розвитку служби пробації в Україні на найближчі роки є: розвиток співпраці з судами, прокуратурами, адвокатськими фірмами, центрами безоплатної правової допомоги, поліцією та іншими правоохоронними органами; поглиблення співпраці з громадою для розширення практик пробації за допомогою регіональних програм та розвитку ресурсного фонду для обслуговування клієнтів пробації; розробка стратегії роботи персоналу та волонтерів з посиленням на міжнародний досвід; розробка критеріїв оцінки діяльності працівників пробації; створення електронної бази даних суб'єктів судових процесів та автоматизація статистики; створення передумов для впровадження електронного моніторингу пробації (браслетів).

Протидія злочинності неповнолітніх – це система заходів, що здійснюються уповноваженими суб'єктами, спрямована на усунення факторів, що призводять до злочинності неповнолітніх. Залежно від цільової аудиторії

⁶¹ Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : Рек. Ради Європи від 17.11.2010 р. № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

профілактичного впливу прийнятні три рівні реагування на злочинність неповнолітніх: загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний⁶².

Загально-соціальними заходами щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх є посилення соціального захисту сімей з дітьми, збільшення матеріальної допомоги дітям-сиротам та інвалідам, реформування навчальних закладів, належне матеріальне забезпечення праці вчителів і вихователів. Вони спрямовані на послаблення протиріч і стабілізацію соціально-економічних, політичних, морально-психологічних і правових відносин держави і суспільства.

Важливу профілактичну роль можуть відігравати школи, молодіжні творчі центри, спортивні клуби та установи, що організують дозвілля молоді. Звертається увага на підвищення потенціалу громадських організацій щодо боротьби зі злочинністю неповнолітніх⁶³.

Спеціально-кримінологічна профілактика правопорушень повинна включати заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу злочинних чинників (на всіх неповнолітніх та їх групи), а також дії, спрямовані на попередження асоціальних мотивацій у осіб з аномальною або злочинною поведінкою.

Згідно із Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» в межах визначеної компетенції виділено певне коло держаних органів, які відповідають за соціальний захист дітей та попередження правопорушень.

Серед заходів спеціально-кримінологічного запобігання в сучасній Україні певною мірою пріоритет надається діяльності органів внутрішніх справ, а саме підрозділам кримінальної поліції у справах дітей. Працівники ОВС організують та проводять рейди з метою соціально-правового захисту дітей від безпритульності та бездоглядності. Ці профілактичні заходи можуть

⁶² Блага А. Б., Давиденко Л. М. та ін. Кримінологія. (Особлива частина) : навчальний посібник / наук. ред. серії О. М. Бандурка. Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. 390 с.

⁶³ Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. та ін. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

дозволити безпритульним дітям потрапити до закладів соціального захисту та вплинути на дітей, які вживають алкогольні напої, наркотичні засоби чи психотропні речовини.

Досвід боротьби зі злочинністю неодноразово доводив, що лише за умови координації дисципліни, матеріальних гарантій, організаційних гарантій, гарантій інтересів, політичних гарантій, наукової бази та інших відповідних систем можна досягти ефективної профілактики злочинності неповнолітніх⁶⁴.

У структурі індивідуальної профілактики правопорушень виділяють такі організаційні елементи, як вживання передбачених законодавством заходів для оперативного виявлення неповнолітніх, які вчинили злочини, та осіб, які чинять на них негативний вплив; вивчення вікових та психологічних особливості неповнолітніх з метою попередження девіантної поведінки; розробка планів особистісно-виховного та профілактичного впливу на правопорушників; організація постійного відстеження способу життя та поведінки молодих людей, щоб усунути «фактори шуму» та сприяти позитивним змінам⁶⁵.

Досвід показує, що ефективна робота по протидії злочинності неповнолітніх неможлива без комплексного підходу до протидії негативу в молодіжному середовищі. Тому необхідна координація зусиль усіх зацікавлених центральних та місцевих адміністрацій, а також органів місцевого самоврядування, громадських організацій і, звісно, родин.

Дослідження юридичної літератури показує, що одним із найефективніших засобів соціальної роботи в напрямку соціальної адаптації неповнолітніх, які повертаються з місць позбавлення волі, є соціальний супровід.

Постпенітенціарний соціальний супровід – це цілеспрямована діяльність державних і недержавних організацій, соціального працівника (соціального педагога), відповідального за реалізацію питань соціальної політики щодо осіб,

⁶⁴ Блага А. Б., Давиденко Л. М. та ін. Кримінологія. (Особлива частина) : навчальний посібник / наук. ред. серії О. М. Бандурка. Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. 390 с.

⁶⁵ Дегтярьов В. В., Протопопов А. Л. Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнів професійних закладів освіти : навч.-метод. посібник. Київ: Наук. світ, 2001. 86 с.

які повертаються з місць позбавлення волі, спрямована на створення необхідних умов для позитивної соціалізації. Обраний варіант соціального супроводу має бути найефективнішим з усіх можливих, узгодженим із клієнтом, реалізованим у партнерстві, поєднаним з індивідуальними та груповими форматами роботи, спрямованим на позитивне використання інновацій соціальної роботи.

Основними організаційними формами постпенітенціарного соціального супроводу є індивідуальна та групова робота. До цих методів належать консультування, захист прав, психологічна реабілітація, форми навчання соціальної компетентності та інші методи соціального впливу⁶⁶.

Для забезпечення рівня постпенітенціарного соціального супроводу соціальні працівники повинні бути досконало обізнані з правовими, психолого-педагогічними, соціокультурними питаннями, пов'язаними з досягненням цілей. Підхід має бути зосереджений на позитиві, довірі до людства, але водночас з розумінням складності відновлення соціального характеру колишніх в'язнів.

Постпенітенціарна соціальна підтримка колишньої ув'язненої молоді – це техніка соціальної роботи, яка передбачає створення умов для ресоціалізації колишньої в'язничної молоді та, за необхідності, представництво її інтересів у правозахисній діяльності з метою дотримання прав і свобод тих, які караються.

Досягнення позитивних результатів вимагає активної взаємодії кількох суб'єктів системи ювенальної юстиції, зокрема органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. Необхідними умовами виконання цієї функції є виправлення неповнолітніх, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, соціально-виховна робота з цими особами, заходи щодо їх участі у суспільно корисній праці, загальноосвітня та професійна підготовка, участь громадських організацій, що

⁶⁶ Коваль В. В. Постпенітенціарний соціальний супровід неповнолітніх. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_7_7

забезпечують уникнення ризиків. усунення неповнолітніх від активної соціальної взаємодії.

Загалом зазначаємо, що запровадження системи ювенальної пробації в Україні є прогресивною ідеєю, яка має кращим чином змінити статус-кво у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх та сприяти усуненню передумов для злочинності серед неповнолітніх. Система пробації має бути невід'ємною частиною системи ювенальної юстиції для покращення соціальних відносин у країні, покращення рівня життя, зміни ставлення до багатьох цінностей та покращення фізичного та психічного здоров'я нації.

Кожен вид пробації відіграє відповідну роль у протидії рецидивній злочинності. Рецидивна злочинність в нашій країні притаманна всім видам злочинності. Тому можна припустити, що вчені, які наголошують на тому, що в'язниці є спеціалізованими кримінальними школами, а не виправними місцями, мають рацію.

Тому ми повністю підтримуємо думку про необхідність поступового встановлення розумної альтернативи формі виконання покарань у вигляді позбавлення волі, а саме посилення органів пробації⁶⁷.

Одним із напрямів розвитку інституту пробації є розроблення проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності», серед іншого яким пропонується скасувати покарання у вигляді обмеження волі та передбачити можливість застосування покарання у вигляді арешту лише до військовослужбовців.

Вводиться новий вид кримінального покарання – пробаційний нагляд, який включає обмеження прав і свобод правопорушників і має на меті реінтеграцію правопорушника в суспільство без ізоляції його від суспільства та

⁶⁷ Денисова Т. А. Пошук відповідей на амбітні програми реформування кримінально-виконавчої системи України: від законодавства до кадрового забезпечення. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1(11). С. 8–19.

запобігання вчиненню ним нових злочинів. Цей новий вид покарання може бути використаний як основне покарання і як додаткове.

Отже, щодо поточного стану пробації можна зробити наступні висновки. Безумовно, запровадження пробації в Україні є нововведенням у системі профілактики рецидивної злочинності неповнолітніх. При цьому за статистичними даними Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України, Державної установи «Центр пробації» із запровадженням системи пробації в Україні відбулися позитивні зміни, зокрема, зменшилася рецидивна злочинність серед неповнолітніх. В цілому це свідчить про ефективність діяльності органів пробації як суб'єктів профілактики рецидивів злочинів неповнолітніми в Україні. Разом з тим, існують проблеми в реалізації на практиці основних завдань пробації, а це, у свою чергу, процес гальмування рецидивної злочинності неповнолітніх. Вважаємо, що для усунення наявних недоліків необхідно вжити таких заходів, як закріплення на законодавчому рівні поняття «ювенальна пробація»; виключення будь-якого формалізму при застосуванні до неповнолітніх заходів досудової, наглядової та пенітенціарної пробації; розширення штатної чисельності виправних колоній для неповнолітніх; продовження термінів складання досудових доповідей; активна участь та співпраця з волонтерами, громадськими організаціями, благодійним організаціям, релігійним організаціям; налагодження зв'язків з місцевими органами влади для вирішення проблем працевлаштування та навчання неповнолітніх, звільнених з виховних колоній.

ВИСНОВКИ

У роботі подано аналіз правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Підсумовуючи викладене, можемо зробити наступні узагальнення:

1. Дослідження протиправної поведінки підлітків і дітей сьогодні є одним з головних викликів часу. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх залишається єдиним робочим механізмом зміни ситуації, але тільки в межах міжвідомчої взаємодії всіх суб'єктів. Основними причинами правопорушень дітей і підлітків, є неусвідомленість ними всієї серйозності виконуваних вчинків, неблагополучне оточення, бездоглядність і безпритульність.

В сучасній Україні проблема правопорушень неповнолітніх перебуває в процесі стрімкого зростання, і, щоб уповільнити його, необхідно активно, наступально проводити дослідження з прогнозування стану правопорушень серед неповнолітніх. Водночас, значна кількість наукових досліджень про правопорушення, що вчиняються неповнолітніми, присвячені вивченню проблем профілактики протиправної поведінки неповнолітніх на стадії вчинення правопорушення та коли підліток вже вчинив правопорушення.

2. Профілактика правопорушень повинна вестися з раннього віку. Необхідно пояснювати дітям норми загальнолюдської моралі. Тому треба створювати інститути психологів, вихователів, які на ранній стадії повинні виявляти схильність окремих дітей до правопорушень і вести з ними профілактичну роботу в кілька етапів. Проблема правопорушень, що вчиняються неповнолітніми особами завжди перебувала в центрі уваги науковців, адже вона досить специфічна з огляду на те, що зачіпає долі підростаючого покоління. І саме від того, як вона вирішуватиметься, багато в чому залежать стан і тенденції розвитку правопорушень у майбутньому.

3. Злочинність неповнолітніх не можна розглядати, тримаючи її окремо від соціальної реальності. Соціальна сегрегація суспільством, збільшення

злочинності серед неповнолітніх, поява субкультури неповнолітніх, свідчить про те, що профілактика правопорушень неповнолітніх є актуальним. Більше того, проблема злочинності серед неповнолітніх ускладнюється в наш час у контексті взаємодії з іншими країнами, а програми профілактики неповнолітньої злочинності у сфері загальної злочинності або не обладнані для вирішення сучасних реалій, або взагалі не існують.

4. Для того, щоб уникнути збільшення правопорушень серед неповнолітніх проводиться низка заходів з профілактики правопорушень. Існує п'ять груп заходів, спрямованих на те, щоб оздоровити цю сферу і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя і виховання, попередити і запобігти переходу неповнолітнього на злочинний шлях і створити умови для виправлення цих осіб.

Для подолання умов та чинників, які сприяють вчиненню правопорушень серед неповнолітніх, необхідно вироблення ефективної політики їх запобігання. Щоб така політика стала дійсно ефективною, пріоритет має бути наданий маргіналізованим, вразливій та знедоленій молоді в суспільстві, а питання, що стосуються молоді, які перебуває у суперечці із законом, мають бути центральним напрямом національної молодіжної політики. Адміністрація ювенальної юстиції має бути децентралізована, щоб заохотити місцеву владу брати активну участь у запобіганні молодіжній злочинності та реінтеграції неповнолітніх правопорушників у суспільство через проекти підтримки з кінцевою метою сприяння відповідальному громадянському суспільству.

5. Аналіз міжнародно-правових актів, в яких містяться стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх свідчить, що в них вказується на бажаність та необхідність створення усіма державами спеціальної системи органів, установ, які б займалися справами неповнолітніх, розробки спеціального законодавства, що стосується неповнолітніх.

6. Запровадження пробації в Україні є нововведенням у системі профілактики рецидивної злочинності неповнолітніх. При цьому за

статистичними даними Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України, Державної установи «Центр пробації» із запровадженням системи пробації в Україні відбулися позитивні зміни, зокрема, зменшилася рецидивна злочинність серед неповнолітніх. В цілому це свідчить про ефективність діяльності органів пробації як суб'єктів профілактики рецидивів злочинів неповнолітніми в Україні. Разом з тим, існують проблеми в реалізації на практиці основних завдань пробації, а це, у свою чергу, процес гальмування рецидивної злочинності неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич С. О. Доекстрадиційна наглядова пробація як новітній механізм дотримання верховенства права під час вирішення питання про видачу особи (екстрадицію). eKMAIR: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/314bb905-2429-4dd2-aaa0-ccbce43e6767>
2. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 432
3. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Сер.: Філософія*. Х.: ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.
4. Блага А. Б., Давиденко Л. М. та ін. Кримінологія. (Особлива частина) : навчальний посібник / наук. ред. серії О. М. Бандурка. Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. 390 с.
5. Братасюк В. М. Людина-особистість як суб'єкт права: методологічні засади дослідження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1(1). С. 64–70.
6. Бугайова Н. М. Ризики сучасних комп'ютерних технологій: ігрова залежність. Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Луганськ, 14-16 листопада 2006). Луганськ. С. 12-15.
7. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «правовий режим». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 196-201.
8. Войцеховська Ю. А. Права дитини в контексті прав людини. Стан, проблеми, перспективи: зб. наук. пр. / ред. М. Л. Головка. К.: АПСВ, 1998. Ч. 2. 130 с.
9. Власюк В. Кількість скарг проти України до ЄСПЛ свідчить про неефективну роботу держорганів. URL: <https://unba.org.ua/news/5141-kil->

kistskarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neefektivnu-robotu-derzhorganiv-vitalijvlasjuk.html

10. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 419 с.
11. Гачак-Величко Л. А. Профілактика як засіб запобігання правопорушень серед неповнолітніх. Митна справа. 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 325–329.
12. Гачак-Величко Л. А. Профілактика правопорушень, що вчиняються неповнолітніми: поняття та зміст. Європейські перспективи. 2017. № 4. С. 48–52.
13. Гачак-Величко Л. А. Профілактична функція суду щодо неповнолітніх правопорушників. Європейські перспективи. 2020. № 2. С. 156–161.
14. Гуржій А. М. Візуальні та аудіовізуальні засоби навчання : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Гуржій, В. П. Коцур, В. П. Волинський, В. В. Самсонов; Ін-т педагогіки АПН України. Наук.-метод. центр орг. розробки та вир-ва засобів навчання, Переяслав-Хмельниц. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. К. : [б. в.], 2003. 173 с.
15. Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. та ін. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.
16. Дегтярьов В. В., Протопопов А. Л. Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнів професійних закладів освіти : навч.-метод. посібник. Київ: Наук. світ, 2001. 86 с.
17. Денисова Т. А. Пошук відповідей на амбітні програми реформування кримінально-виконавчої системи України: від законодавства до кадрового забезпечення. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1(11). С. 8–19.

18. Жаровська І. М., Олійник П. Питання статусу «нетрадиційних» дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 6. № 22. С. 46–50.
19. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р, Док. ООН/PES/217
20. Єсімов С., Ковалів М., Скриньковський Р., Сопільник Р. Гарантії прав людини та громадянина при забезпеченні інформаційної безпеки. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 5. S. 1008–1016.
21. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: [навч.-метод. посіб.]. К.: ДЦССМ, 2001. 220 с.
22. Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_7_10.
23. Коваль В. В. Постпенітенціарний соціальний супровід неповнолітніх. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_7
24. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2014. Вип. 16. С. 61-71.
25. Козлакова Г. О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. К. : ІЗМН, ВПОЛ, 1997. 180 с
26. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.
27. Красицкая Л. В. Классификация личных неимущественных прав ребенка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2010. № 929. Спецвип. С. 333–337.

- 28.Кривачук Л. Ф. Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект): моногр.; Львів. держ. фін. акад. Львів: ЛДФА, 2009. 240 с
- 29.Крестовська Н. М. Дитинство як правова цінність. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. Вип. 40. С. 122–126.
- 30.Кудрявцева О. М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2015_2_7.pdf
- 31.Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2019. 489 с.
- 32.Лобовікова О. О., Мельніков А. С. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету*. Серія соціологічна, 2011. Випуск 5. С. 146-152.
- 33.Маланчук П. М., Голодна А. С. Пробація в Україні: бути чи не бути. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1. С. 598–601.
- 34.Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини». *Інформація і право*. 2011. № 2(2). С. 21-26.
- 35.Новак-Каляєва Л. М. Права людини в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. 396 с
- 36.Оніщенко Н., Сунегін С. Права дитини: піклування сім'ї, стурбованість суспільства, допомога держави, увага науковців. *Віче*. 2013. № 17. URL: <http://www.viche.info/journal/3840/>
- 37.Пацурківський Ю. П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії «правовий режим». *Вісник Маріупольського державного університету*. 2013. № 6. С. 105–111.
- 38.Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 268 с.

39. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: моногр. 2-ге вид. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2011. 480 с.
40. Повар О. В. Права дитини у філософській думці доби Ренесансу. *Митна справа*. 2013. № 6 (2.1). С. 3–9.
41. Правові відносини: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 лист. 2013 р.) / за заг. ред. В.П. Нагребельного, Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. К. : Ніка-Центр, 2013. 264 с.
42. Права человека: учеб. пособие / А. Д. Гусев, Я. С. Яскевич, Ю. Ю. Гафарова и др. Минск: ТетраСистемс, 2002. с. 158.
43. Про Доктрину інформаційної безпеки України: Рішення РНБО України від 29 грудня 2016 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
44. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text>
45. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
46. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1 (84). С. 19–29.
47. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 1999. 236 с.
48. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : Рек. Ради Європи від 17.11.2010 р. № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
49. Рекомендація СМ/Рес (2018) 7 Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому

середовищі. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/-/new-recommendationadopted-on-children-s-rights-in-the-digital-environment>.

50. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16.
51. Розвиток пробації в Україні. URL: <http://www.probation.gov.ua>
52. Селезньова О. М. Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права. ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18 листопада 2016 р.). URL: <http://aphd.ua/publication-164/>
53. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учеб. Харьков: Консум, 2000. 704 с.
54. Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. Юридичний журнал. 2009. № 3. С. 83-90.
55. Сулова О. І., Лазаренко О. О., Ахтирська Н. О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні. За заг. ред. Г. О. Христової. К.: Тютюкін, 2010. 336 с.
56. Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2016-2021 рр. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/st.pdf>.
57. Ткачук Н. І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. Інформація і право. 2018. № 2 (25). С. 17–30.
58. Чернишов Д. В. Сучасний стан упровадження пробації в Україні. Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні : матер. Міжнар. круглого столу (22 червня 2018 р.). Київ : Нац. академія прокуратури України, 2018. С. 138–143

59. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні. Форум права. 2011. №1. С. 1110–1115. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11srvovu.pdf>.
60. Шахно А. Ю. Закономірності розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Випуск 20, частина 3. С. 139-143. URL: http://www.visnykeconom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/30.pdf.
61. Bakke O. M. When Children Become People: The Birth of Childhood in Early Christianity / Odd Magne Bakke. Augsburg Fortress Press, 2005. 358 p.
62. Coontz S. The way we really are: Coming to terms with America's changing families. New York : Basic Books, 1997. 375 p.
63. Coyle K. The Technology of Rights: Digital Rights Management. URL: https://www.kcoyle.net/drm_basics.pdf
64. Dominick J. R. The dynamics of mass communication. 2nd ed. New York (N. Y.): Random House, cop. 1987. XXII. 600 p
65. Gachak-Velichko L. Juvenile offenders as objects of preventive activity. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 5 (33), vol. 1. С. 189-192.
66. Karen M. Hess. Juvenile Justice. Fifth Edition. Wadsworth, 2009. 462 p.
67. Souter D. Human rights and the Internet: a review of perceptions in human rights organisations. Report to the Association for Progressive Communications (APC). June. 2012. 55 p.